

MOHORJEVA KNJIŽNICA 37

MATI

1930

ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU, R. Z. Z. O. Z.
(FRAN MILAVEC, CELJE)

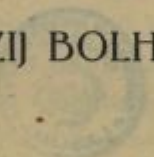
ARSKI

MATI

KNJIGA O SLOVENSKI MATERI

ZBRAL IN UREDIL

ALOJZIJ BOLHAR

43238

*KDOR SVOJO MATER ČASTI,
JE KAKOR ONI, KI ZAKLADE NABIRA.*

(SIRAH, 3. 5.)

IN 2030003680

- »Nič ni bolj svetega, kakor žena, ki je rodila!«
»Nič večjega ni, kakor je njena ljubezen.«
»Po materah šele smo si bratje.«
»Po materah ena družinal!«
»Videl sem mater dojiti tuje dete!«
»Videl sem in sem jokal.«
»Videl sem skrb očetov. Kje je?«
»Ljubezen mater je presegla pravico moža.«
»Zakaj jo imenujejo slabo? ker je ženska?«
»Zakaj jo ponižujejo?«
»Otroci, ki gledajo Gospoda, ljubijo mater.«
»Najsvetejši ljubijo Najčistejšo.«
»Mati, Tvoje ime je sveto —«
»Tvoje ime je sladko v veke — — —«

(Ivan Pregelj: Psalm.)

NAŠE NAJVIŠJE.

Bratje in sestre! Pesem slavimo zapojmo,
temu, kar večno v tem svetu in času, v tem žitju
in občutju živi;

pesem Najlepšega,

pesem Najvišjega,

pesem Nesmrtnega, pesem Neskončnega

v mrtvi minljivosti tega sveta in teh dni...

Pesem slavimo zapojmo največjemu
dobremu v nas!

Pesem prve in zadnje lepote v nas!

Prve in zadnje svetlobe v nas!

Pesem vse odrešilne ljubezni,

pesem nas vseh in za vse,

pesem ene Skrivnosti: Matere...

Matere...

Vrela življenj, viri zvestobe,

čistih plamenov svete Vestalke,

blagoslovljeno, Vestalke, Vaše ime!

V pušči Hagara usehla umira,

z mrtvim še mlekom dete doji...

Blagoslovljeno, Hagara, Tvoje ime!

Ptica Pelikan je grudi razrila

v hrano mladičem krvi je prelila...

Blagoslovljeno, Pelikan, Tvoje ime!

Matere...

V solzah umirajo nedolžne mučenice,
težko krivdo očetov in svojih nesrečnih sinov,
krhajo srd, lomijo meč,
še sovražnika gomilam so ljubeče odvetnice,
še tujim ranam v smrtni sragi zadnja, zadnja
sladkost ...

Bratje in sestre! Pesem zapojmo slavnino
temu, kar večno v tem času in svetu, v tem žitju
in občutju živi:

pesem Najlepšega,
pesem Najvišjega,
pesem iz sanje in zadnje modrosti vseh mož!
Matiere, Materel!

Troje oznanja in priča vesoljnost Boga:

Luč, Lepota, Ljubezen!
Luč Njegovo? — Imamo nebo!
Lepoto božjo? — Imamo zemljo!
Ljubezen nebes? — Mati zrcali jo!

Bratje in sestre! Pesem zapojmo slavnino,

pesem Najlepšega,
pesem Najvišjega,
pesem iz sanje in zadnje ljubezni vseh mož;
pesem, ki sama sebi odpeva,
sama sebe razodeva
in kakor Bog
sama sebe slavi:

Mati.

IVAN PREGELJ.

MATI.

I.

Rože cveto, prepevajo plički in odmevajo v dalji pomladni glasovi. Srebrn je pas, ki voda v njem skače, čebljá, kamenčke boža in se s solncem odeva. Otročički-drobljanci po pesku stopicajo, v ročice ga jemljejo in zidajo hiše, gradijo mostove, rišejo ceste in pota.

Tedaj pesek zaškriplje, glas mil in vabeč se v otročiče izlije. Mahoma pesek pozabljen je, prevrnjene hiše, mostovi podrti:

»Mati!«

Že drobne ročice okrog vratu se ovijejo in solnce preseli z nebes se na mater.

II.

Dvakrat dve in tri in štiri; petkrat šest in sedem in osem: koliko je? Teža učenja pada, flači. Materi sami je težko: v kuhinji dela in pere in šiva, s skrbmi se bori in na skrivaj se na otroka ozira: »Kaj bo, kako bo? Ali se iz knjig preseli učenje v glavo? Ali se v srcu razraste pomlad?

Ali se teža bo vanj naselila in zaprla tema bo duši oko? Kam pota otroku pokažejo, kam noga nameri véliki korak? Da bilo bi solnce, da bilo življenje bi jasno in svetlo! Da črnih zvijač ne bilo bi vate, da teža nesreč ne sklone ti glave; da bil

bi močan, in velik in majhen; majhen in skromen kakor Gospod. Ti ga varuj!»

In čelo zvedri se in roke hitijo. Hitijo od jutra do mraka in pozno v noč. Nič misli se nase ne ozirajo: telo se krči in glava sivi, duh v delu utone. Zgoraj bridkost in klic kruha, spodaj raskava zemlja in življenja ukaz.

III.

Vije se senca črna po stropu. Slika je veje, ki zmeraj v burji se maje in zvija. Tožeče zaganja se veter v okna, šipe šklepečejo, senca za senco se skriva v kota. Ura čas seka in niha in niha, glasek tenák, koš da ga zebe, polnoči bije.

Mali v postelji molek oklepa, sključena ždi, naslanja se s čelom na grčave členke:

»Ki si za nas krvavi pot potil . . ., ki si ga potil tudi za moje otroke . . .« — in v šepetu kliče Marijo, da sliši.

»Ki si za nas bičan bil . . ., ki si bil bičan za Anko, za Rezo, za Toneta, Minko, Andreja . . ., usmili se jih, Marija! Trije v grobu ležijo; Minko, Andreja Amerika zbada. Usmili se jih!«

»Ki si za nas s trnjem kronan bil . . ., s trnjem bodočim; poznam ga, o Kristel! In ki si za nas težki križ nesel, težki, težki križ . . ., in si bil križan, Gospod, o križan, da vidim, da vem, kako je v križu! Zahvaljen bodi; s Teboj sem hodila, za Te, zase, za vse moje! Še bi hodila, da mi jih daš, za

Ančko, za Rezo, za Toneta, Minko, Andreja, Še
bi hodila... Ne bom več hodila; že čaka me
smrt...«

IV.

Rože cveto, prepevajo ptički, odmevajo v dalji
pomladni glasovi...

Po svetu otročički rodijo se, rastejo; a matere
skrbijo in križe nesó.

Sredi teh križev pa se lučke leskečejo, zemlja
jih kreše in kreše jih nebó:

Materi hvalo pojó.

MARIJA KMETOVA.

Vsako drugo razmerje med ljudmi se lahko izpremeni:
ali mati ostane mati. Naša duša se ji lahko odtuji, srce se
lahko okrene od nje, toda vedno ostajamo del nje same,
plod, ki ga je ona dala svetu. Lahko begamo po drugih potih,
kot je hodila ona, naš duh lahko zasleduje druge cilje, ali
njeno dele ostajamo v kljub vsemu. V stoletih naših navadah,
mislih, čustvih se očituje kri, ki smo jo prejeli od nje. In
v onem, o čemer mislimo, da nas najbolj loči od nje, tudi
onci je ona.

(Zofka Kvedrova.)

Ko je ustvaril Bog človeku srce, mu je vložil vanj vso
obilnost čiste in svete ljubezni. Ljubezen, največji božji dar,
se pa obrača in razodeva najprej do predrage matere. Mati
je srcu največja dragotina, mati je zaklad vse lepote in
dobrote. Po materi izteza zapuščeni otročiček svoje nežne
ročice, mati je prva beseda, ki jo izrečejo njegova usteca,
ter za vse bodoče čase najslajša otroškemu srcu. Materino
naročje je deletu raj in materine podobe ne pozabi, čeprav
jo krije gomila še toliko let. Spomin na mater ga spremlja
do konca dni in celo ob smrtni uri mu tolaži srce živo upanje,
da se bo za večno združil z nepozabno materjo.

(Lujiza Pesjakova.)

TRPLJENJE IN JUNAŠTVO

Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki ogarana in odrgnjena vozari po andaluškem skalovju! Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da bi se ne podrl kak vogel hiše, da bi mož ne znosil preveč v pivnice, da bi se otroci ne spridili. Malo imaš od življenja, uboga ti mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je hlačena in raztrgana slovenska domovina ostala skupaj! Te domovine prvi steber si ti, slovenska kmetica, ki spiš navadno na slami in pod raztrgano odejo ter ješ, kar možu in otroku ostane.

(Dr. Ivan Tavčar.)

Ženska moč v rodbini je brezmejna; materin um in vpliv delata čudeže; žena ozdravlja bolnike, prestvarja trde značaje v čuteče in premehke v junaške; žena oživlja lene, prestvarja malodušne v delavne in marljive.

(Pavlina Pajkova.)

Izmerile so se globočine morja, izmerile visočine gorã; kdo pa pride kdaj do dna skrivnostim materinega srca?

(Josip Stritar.)

Težka je Tvoja pot, Gospod. Tako izlahka se je bilo pričelo, pa je koj legel mrak na ozke stezice. Zarek ljubezni — kako je izginil, komaj da sem dehnila! Radost matere — otroci, kako brž se je zavila v trpljenje. Kako se prepregla čez in čez s solzami prečutih, neskončnih noči, s skrbmi, z dnevi težkega dela. Vse lepote so se zaslužnile mislim na kruh za šestero želodčkov in na bodočnost vseh teh, ki so izrasli iz mene. Redke so postale besede, pogled se je splašil, sključil hrbeč, ki je čakal na udarce.

(Marija Kmetova.)

PESEM ŽENE.

Čisto res je, le težko se v pesmi pove:
žena sem mesnega delavca: in za vozovi
premog po cestah pobiram. Vedno pa v novi
sklanjam se skrbi: s čim se družina najé!

Kmalu zamažem si ranjene roke s premogom,
misli s ceste ranjeno dušo stemné.
Jutro za jutrom bíje nas, bíje gorje,
v njem otopela je vsaka misel za Bogom.

Dom razpada in komaj, da krije nas še:
trhle stene prijeten so dom za stenice.
Kaj nas še veže? Opoldne si gledamo v žlice.
Da bi ljubili se — kdaj smo se prvikrat že!

V pesmi vam tožim. Morda ne veste, zakaj?
Komaj znam brati; ne vem, kako mrzla je črka,
začo zaupam, da komu na dušo potrka,
da bi odprl v ljubezni nam jo na stežaj.

Kakor že On je včasih prišel med trpeče:
z zveslo ljubeznijo je ublažil otroke,
vse nas je združil. Koč da se držimo za roke,
zbližal nas je. Potem je otroško boječé
pravil o Bogu, nebesih, o solncu in zlatu,
da so vse trhle stene se v njem zasvetile,
da so uklenjene duše v nebo se sprostile —
da so se k Bogu vrnile koč k davnemu bratu.

On je prišel kot svetel čudež med nas.
Ves je bil naš; a nihče mu imena ne ve.
Zdaj mu je v dušah zaúpljivo zrastle ime:
Prosi za nas.

Grenek je dom. Grenkó materinstvo. Le priče
težkega smo gorja. Morda kdaj prisveti
nova nam milost po Bogu. Da mogla bi peti,
dokler prošnje ime speš Njega nam ne priklíče!

VITAL VODUSEK.

MATI GOVORI.

Oj, vzdihne tvoje štejem in pijem tvoje solzice
in vsaka solza tvoja zareže v moje se lice
in sleherni tvoj vzdihljaj me v prsih zaskeli,
ker si mi vse na svetu ti, moje dete ti...

Tako vse dni, večere in vse temne nočke
utripljem s tabo, gladim, božam tvoje mehke ročke,
samo da bi nekoč, ko zvrhana bo mera bolečin,
dejati smela: »Glejte, glejte ga, ljudje: Moj sin!«

In da bi potem, ko zadnja solza se utrne
mi iz oči in ko me črni grob zagrne,
kjer sama bom brez tebe morala ostati,
dejal: »Tu, tu počiva — moja mati!«

IVAN ALBREHT

O, MATI, ZDAJ VEM...

Petero nas je bilo. Sedeli smo za mizo in smo čakali. Spočetka smo se smejali in razgovarjali, nato smo igrali domino, naposled smo še naveličali ter smo umolknili.

Najstarejši sestri je bilo trinajst let, najmlajšemu bratcu pet. V srcih pa smo bili stari: poznali smo skrb in strah.

Kadar so se zunaj oglasili koraki, smo se ozrli proti durim. Strmeli smo z velikimi očmi in odprtimi usti, sapa nam je zastajala.

»Prihajal«

Koraki so utihnili, spogledali smo se molče; oči so bile solzne, ustna so se tresla.

Zelo smo bili lačni. Mračilo se je že, matere ni bilo. Pred dobro uro se je bila napotila, Bog vedi kam. Vedeli smo: kadar pride, prinese kruha. Prav nič nismo dvomili. Kajti večerilo se je in zvečer je treba večerje.

Trd in strašen je otrok v svojem zaupanju. Zvečer je treba večerje. Neusmiljen je otrok v svoji veri. Mati, zvečer je treba večerje; pojdi in prinesi jo, iz zemlje jo izkopljí, iz oblakov jo utrgaj!

Ko je šla, je bila vsa majhna in sključena; globoka brazda je bila na njenem čelu.

»Kmalu se vrnem!« je rekla.

Mislili smo, da gre samo k peku, sto korakov daleč. Minuto tja, minuto nazaj: recimo, da bi tam

še malo pokramljala, bi bilo pet ali kvečjemu deset minut. Gledali smo na uro, ki je visela na steni kraj peči. Počasi se je pomikal dolgi kazalec: ali kakor se mu ni mudilo, je bil preromal že ves črni kolobar.

»Saj niso šli k peku!« je rekla Hanca.

»K štacunarju so šli!« je rekla Francka.

»Pa če jim ne dajo!« sem rekel jaz.

Pogledali so me, kakor da sem bil izpregovoril čisto nerazumljivo, nadvse čudno besedo.

»Da bi jim ne dali?« je obstrmela Hanca.

»Zvečer je treba večerje!« je rekla Francka.

Zunaj je še dremal večer, v izbi je bila noč. Naše oči so bile mlade in bistre, vajene teme. Pogledali smo se iz lica v lice — vsi smo bili starejši nego uro poprej.

Nismo se bali belih ženâ, ne vedomca, ne forklje. Nekoč sva šla z najmlajšo sestro mimo kozelca, ki je stal na samem, da tam straši, so pravili. Pred kozelcem je stal trhel štor in se je čudno svetil — velik človek v goreči rjuhi. Držala sva se za roko, šla sva mimo in se nisva bala.

Ali vendar je bil strah v naših zgodaj postaranih, zgodaj izkušenih srcih. Nekaj silnega se je dvigalo v daljavi do neba, bližalo se je, zmerom više in ogromneje, črno in strašno; skoraj že je zastiralo vse obzorje. Videli smo življenje in smo se ga bali...

Na jok nam je bilo, zaihtel pa nihče ni. Kadar so nas tuji koraki zmotili in je bilo spet vse tiho

v izbi in zunaj, se je oglasil v nas obup, kakor ga pozna šele človek, ki ga je bilo obnemoglega življenje treščilo ob tla.

»Saj ne bo konca nikoli! Nikoli ne bo drugače! Mati ne pride, ne prinese kruha — umrimo!«

Velik je bil obup; ali vzbudilo se je v nas še nekaj vse temnejšega, strašnejšega. Ne jaz sam, nas vseh petero, kakor smo sedeli krog mize v temi, je občutilo nenadoma grenko, zlobno sovražstvo do matere.

»Saj bi lahko, če bi hotela! Sinoči je prinesla kruha, čemu bi ga nocoj ne, ko smo lačni kakor sinoči! Tam stoji, Bog vedi kje, pa opravlja in se smeje ter se ne zmeni za nas! Takoj da se povrne, je rekla; zdaj je že ura minila, morda že poldruga ura... nalašč čaka, na cesti postaja, s sosedami kramlja; sama je že najbrže večerjala, pa se ji ne mudi s kruhom!«

V molku smo spoznali; natanko smo vedeli drug za drugega: »Tudi ti tako misliš, sestra! Tudi ti tako sodiš, bratec!« In v tistem trenutku tudi med nami ni bilo več ljubezni.

Noč je bila, ali še smo si videli v oči. Oči so govorile:

»Poznam te, sestrica; natanko vem, zakaj molčiš! Tvoja misel je smrten greh, ki nikoli ne bo izbrisan!«

»Poznam te, bratec, bistro vem, kaj si mi na tihem očital! Tudi tvoj greh nikoli ne bo izbrisan!«

Zunaj, mislim, da pred sosedovo hišo, je zavilil pes; žalosten, zategnjen glas je bil.

»Lačen je, pa cvilil!« je rekla sestra.

Takrat je najmlajši brat nenadoma na glas zajokal; njegov jok je bil čisto podoben listemu cviljenju.

»Nehaj!« se je razljutila sestra; ali tudi v njeni besedi je bilo ihtenje: gledali smo na mizo, vsi smo trepetali.

»Pogledam na cesto!« sem rekel.

»Kaj bi gledal? Ne pride prej, če še kdaj pride!« ...

Počasi in tiho so se odprle duri. Na pragu je stala mati.

Kakor ob belem dnevu smo razločili njen obraz. Ves bel in tenak je bil, oči pa so bile objokane in so gledale plaho; tako gleda grešnik na svoje trdosrčne sodnike.

Mati se nas je bala ...

»Ali ste dolgo čakali?« je rekla s tihim, prosečim glasom. »Nisem mogla prej... niso dali...«

K životu je tiščala hleb kruha; že od daleč smo videli, da je skorja lepo rumena ...

O, mati, zdaj vem: tvoje telo smo uživali in tvojo kri smo pili! Zato si šla tako zgodaj od nas! Zato ni veselja v naših srcih, ne sreče v našem nehanju! ...

IVAN CANKAR.

MATI V BOLESTI.

Dokaj let je že tega. Tih večer je bil, pravzaprav že noč, ko sem se prebudil. V sobi je bilo jasno — skoro kakor ob dnevu: bila je polna luna, in skozi visoka nezastarta okna je lila v sobo mesečina v mirnih, a velikih valovih. Zazdelo se mi je v prvem hipu, da greje izbo z mlačno toploto. Od okna pri mizi je padal lunin soj naravnost čez gornji del postelje. Ob vzglavju je sedel nekdo in naslanjal glavo ob blazino malone tik moje glave.

Tiho in oprezno sem se dvignil malce ter se zagledal v obraz žene, ki jo je premagala utrujenost, da je sedé za hip zadremala.

Moja mati je bila. A obraz se ji je izpremenil zelo od začetka moje bolezni: lica so bila obledela in izmučena, brada se ji je zaostрила, in v mesečini sem videl jasno, da ji prerezujejo čelo gube. Poprej jih nisem opazil nikdar.

Sloneč na roki sem zrl dolgo v shujšani obraz mamičin. Niti dihali se nisem upal prav, boječ se, da jo predramim in prestrašim... V duši pa mi je vstajala polagoma težka in boleštna misel: »Tvoja bolezen je včrtala čelu materinemu te gube, v skrbi in strahu, da te izgubi, ji je ostarelo lice — —.«

Sele zdaj sem se zavedal dočela, da sem bil bolan. Trudil sem se, da se domislim vse te bolezni, da preračunim, kako dolgo je trajala, koliko noči je prebedela mamica ob moji postelji. A spominjal sem se le, kako sem legel nekega popoldne.

V prihodnji noči mi je bilo zelo vroče in v glavi sem čutil pekoče bolečine. Dozdeva se mi, da sem prosil mamico, naj me nese od tod — kam sem hotel, ne pomnim več. Potem pa je legla na moje misli neprodurna noč...

In zdaj, ob tihem, jasnem mesečnem večeru sem se spet prebudil. — V glavi sem čutil še nekaj težkega, v ušesih mi je šumelo, oči so bile trudne, in vse telo me je bolelo, kakor bi bil padel iz visočine na trdo zemljo.

Spoznal sem jasno, da sem bil na pragu med življenjem in večnostjo. A ta večer sem se zbudil k novemu življenju, nov dan mi je zasijal ob tihem večeru.

In prvi obraz, ki ga gledam pred seboj po tem prebujenju, po ti vrnitvi k življenju, je najdražji mi obraz. In glej, govori mi jasno o večerih in nočeh, ki jih je prečula revica v boli in v obupu ob moji postelji. Koliko vzdihov se ji je izvilo iz srca, vse te dolge noči, koliko molitev je pošiljala njena duša k Bogu v spravi dar in v dragoceno odkupnino zame! Koliko solza so poočile njene oči — od teh solz in od mnogih prečutih noči oslabele in izmučene so se sklenile zdaj — ob tem tihem večeru, ko sem odprl jaz svoje.

Tiho sem sklonil glavo nad njeno roko, počivajočo na odeji. Poljubil sem jo žarko, iz očesa mi je privrela solza ljubezni in hvaležnosti in je kanila na koščeno roko.

»Mamica...«

Planila je pokoncu, kriknila je — a takoj se je zrušila spet na stol. Njene roke so se oklenile mojega vratu, pritisnila je obledelo lice k mojemu in je zaihtela na glas. Plakala sva skupno — solze veselja, hvaležnosti in ljubezni so bile to.

Okoli naju in tam zunaj v prirodi božji je sanjal tih in miren večer... Težko je pozabiti takih večerov in čestokrat se oživljajo iznova...

KSAVER MESKO.

TRPLJENJE IN JUNAŠTVO SLOVENSKE ŽENE.

Kdo je trpel, če ne slovenska žena?

Drugje sta se razvijala obrt in umetnost, drugje so cvetela mesta v zatišju, drugje so si zapisovali bahavo redne dogodke. Pri nas pa se je uničevala vsaka umetnina; treba nam je bilo le kamenja za močne zidove taborov. Pri nas so zgorevale listine, rokopisi, so izmirala z ljudmi poročila, pri nas je šel vsak vinar na mejo, za obrambo, pri nas je pospravljajl Turek skoraj vsako leto in še po dvakrat, trikrat, kar so pritrudile flačanske roke. Turek je imel shrambo pri nas za platno in domače sukno, za žito in živino. Vzgojevališče je imel pri nas za svoje hareme in seraje, delavce je imel pri nas za svoja polja in hiše — in žene za svojo zabavo in našo sramoto.

Obšla je žena goré in doline, ko ji je izpraznil turški obisk kaščo, izprosila in težko je prinesla nekaj posevka, povescmo prediva. Pazila je na ovco, kdaj bo volna godna, z očmi je vlekla žito iz tal. Golí so bili otroci, bosa je bila družina. A ko se je ustavilo vreleno, ko je iztrkal tkalec pezdirje raz platno, ko je čakala mentrga in so požirale lačne oči žito, — tedaj je prihrumel turški ropar iznova in rešil otroke lakote, ženo dela...

Kmet je oral z orožjem v rokah. Umolknila je pesem kopačic, matere so skrivale svoje hčere za zidom, pred berači, turške paše vohači. Daleč na okoli je vedel Turek za vsako dekle. In je pošiljal nezaželene snubce kakor za mlado Bredo, in jo je ugrabil kakor lepo Vido, kakor preljubo kraljico ogrsko Alenčico, kakor Miklovo Zalo in Krumpčevko iz Gabrč, kakor Mlinarjevo izpod Ptuja — in še toliko drugih.

A še bolj je bolelo matere srce za one, ki so odšli živi na Turško, kakor za tiste, ki so ležali mrtvi pred njo. Njen sin, kaj ne bo, ko doraste, prišel ubijati po domači zemlji, ali ne pogubi svoje duše v nepoznanju pravega Boga? In njena hči, ali ne bo v sramoli rodila sovražnike vere, v kateri je krščena?

Naša žena pa ni bila samo junakinja v delu in Irpljenju, znala je svojo zemljo in svoj rod tudi braniti. Možje, če jih je še kaj bilo živih, so morali oditi na boj, po taborih so ostale ženske s starčki

in olroki. Ženske so polnile vreče s peskom, valile kamenje, so kuhale krop in smolo, polivale sovražnika, so čakale z vodo in z dolgimi drogovi na puščice prižigalke, da so jih prestrezale in dušile osmoljene vence, ki so jih lučali Turki navzgor.

Tako so prepodile žene v Praprotnem (fara Stranje) Turka, tako so ga pobile in prepodile v Babjem klancu, v Ljutomerskih goricah l. 1664 in tako ga je pregnala Urška Dolinarjeva l. 1478 na čelu drugih žensk iz selških hribov. Borile so se na tak način tudi žene pod Šmarno goro, in grajska dekla na Šilen-Taboru je vrgla na Turke panj čebel in »je rešila tabor«.

Slovenke Turka niso marale: branila se ga je Ančka Dominkova, branila se ga je Breda, branila ribniška Alenčica. Ugrabljene in odvedene na Turško pa niso pozabile dóma. Ušla je Bučarjeva iz Ribnice, ušli sta junakinji zvestobe Miklova Zala in Krumpčevka iz Gabrč pri Senožečah, ušle so »tri sestre s Turki omožene«, ki so plačale z glavo svoj beg. Mnogo pravljic in pesmi pripoveduje o ugrabljenih ženah, ki so ubežale domov. Pravljičice in pesmi pa so ustvarili resnični dogodki.

Bila je naša žena tudi usmiljena. Kjer naletimo na priimek Turk, si moramo misliti, da je žensko usmiljenje ohranilo ranjenega Turka ali turškega vojaka. Tak priimek pa so dobili najbrž tudi oni, ki so ušli s Turškega.

V vsem pomanjkanju in skrbih se je zavedala naša žena, da mora izročati prihodnjemu rodu zaklad iz davnine, takrat še nenapisan in nenastiskan: pravila je stare pravljice, pesmi, učila je deco načel življenja, prerokovala ji je boljše čase, »ko vstane kralj Matjaž in se vrne Marko...«

Grmade, gradišča, turški klanci, babji klanci, zapiski po cerkvenih stenah, po kmečkih hišah, okovi, darovani od rešenih jetnikov, nas spominjajo hudih časov, v katerih so živele naše prababice. Žal in škoda, da izginja v današnjih časih smisel za take spomine in da mladi vaščan ne pozna zgodovine svoje vasi, svoje dežele.

Neizčrpna pa je sila naroda, ki ima pogumne, potrpe in vztrajne žene. Po tisočih in tisočih so jih odganjali in pomorili leto za letom, — človek bi mislil, da ni bilo več Slovencev na Slovenskem, a zopet je tekla zibel, in se je polnila prazna hiša.

Stoletja trpljenja so utisnila naši ženi značilno črto: odločna, skoraj trda je v nekem oziru Slovenka, najbolj Kranjica; ne ljubi mehkužev in mehkužnosti, zoprno ji je čustvaričenje.

Iz odločne žene iz časa turških vojn smo dobili ženo, ki je prenašala hude čase vojn ob koncu devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja; dobili smo ženo, ki je v svetovni vojni otela z delom dom in rod in ki je danes zmožna tekmovali z ženami drugih narodov.

In še nekaj so bile ostavile naše prababice našim materam: globoko sočutje za svoje brate pod polmesečem. To sočutje se je kazalo ob vsaki vstaji naših bratov v Srbiji, Bolgariji, Bosni in Hercegovini zoper nasilnike: vedno so se našli Slovenci, ki so sodelovali pri teh vstajah, da maščujejo trpljenje svojih babic in operejo njih sramoto. In ob vsaki taki priliki so nabirale Slovenke, šivale ter pošiljale perilo in obleko. V balkanski vojni so stregle ranjencem tudi slovenske usmiljenke. Ko se je nagibala svetovna vojna h koncu, pa so se izkazale naše žene zopet vredne potomke onih, ki so nekdaj branile dom in čast po taborih: nastopile so za majniško deklaracijo, za dom, za svobodo.

Veliko nalogo stavi sedanji čas slovenski ženi. Trpljenje, ki so ga prestale naše prababice z največjimi žrtvami v preteklosti, naj nas uči odločnosti in ljubezni v sedanjosti za srečno bodočnost.

LEA FATUR.

Kadar se mi čustva grejejo ob mislih in željah, ki se pno do samih nebes in ki gredo po osrčju zemlje in brezdu duše, — kadar mi besede pojó v obiskovanju najslajših spominov in vro v presanjano, prehitro ubeglo ubogo mladost, mi je, kakor da še slonim ob Vaših zmučenih kolenih, o sirotna mati moja, še drhlím v povestih, ki mi jih pletó Vaša sladka usla, in še živim sto življenj v svetlosti materinske Vaše besede...

(Ivan Zorec.)

PESEM MOJE MATERE.

Jaz sem pri tebi, sin.
Jaz sem vsak hip s teboj,
ti si vsak hip z menoj,
moj sin.

Ti si daleč od mene, sin,
in ne vidim naťanko tvojih oči,
a vem, kako se ti, sin, godi.
Od zjutraj, ko vstaneš,
do trudne noči,
kar delaš, kar misliš, vse vidim.
Ne vidim naťanko tvojih oči.

Gledam tvoje težave.
Sin, skleni roke, moj obraz poglej
skoz noč daljave —
jaz sem pri tebi, sin,
jaz sem vsak hip s teboj,
ti si vsak hip z menoj,
moj sin.

SILVESTER SKERL.

In kljub otroški nehvaležnosti je materina ljubezen naj-
stanovitnejša ljubezen na svetu. Vse zemske ljubezni izginejo,
izpuhtijo sčasoma; samo materina je neupogljiva, nepremag-
ljiva.

(Pavlina Pejkova.)

Solnce ne sije tako lepo
kakor materino oko.

(Josip Stritar.)

MATI KASTELKA.

V obraz se klanjajo gospe, za hrbtom hvalijo vražjo babnico, in Kastelka odzdravlja košato na desno in na levo. Marsikdo gre vdovi rajši s poti nego naproti; nihče ne zine o njej zlega brez dobrega. To je dovolj pri naših kmetih, ali premalo za Kastelkin nadčloveški trud.

Premalo? Ona ima druge stvari, ki jo veselé na svetu.

Recimo poletno jutro. Gospodinja vstane prva v hiši: ali že leze solnce izza Sevškega hriba? In solnce, ki dremavo kuka preko borovcev, ujame njen trdi pogled in se prilizne:

»Dobro jutro, gospa, dobro jutro! Podvizam se, nič ne kolnite, mati! Ves dan bom sijalo brez preneha, le zanesite se name.«

Stara jo ureže z moškim korakom v dekelsko kamro:

»Kvišku, pokore, zberite grešne kostil! Za hrčanje vas nimam, če vasovalce poslušate, meni nič mar! Alo, Kafa, Jera, Micon! Da ne vidim sledov na vrtnu, kamor so postavljali lestve in kopita; marš! . . .«

Brez usmiljenja grabi in meče zaspanke z ležišč; dekcle ne godejo, zakaj vdovini žganci plavajo v masti, plače so dobre in novoletni darovi obilni.

Kastelka se umiva, prha ko delaven konj in natiče grobo obleko, bevskaje zdaj na sušo, zdaj

na kravo, kateri je že pred tednom potekel čas, zdaj na ljudi, ki jih je malo prida; kadar vse obere, je čisto sveža in polna korajže. Prezirno kaže pest nadlogam.

»Ozrla bi se okrog hiše ...«

Ko stopi na prag, razoglava, z moško palico v roki, glavo pokonci, z levo pestjo uprta v bok, se ji njenih pet križev prav nič ne pozna.

Še vrabci na žlebu, senice na tepki vrešče glasneje, ko se pokaže. »Svetleje se moramo bleščati!« mislijo rosne kaplje v travi ter sipljejo pisane žarke, da si ljubosumne marjetice kar vratove izvijajo. Življenje kipi s podvojeno silo, delo gre po nitki, prav kakor bi se nevidno upiral sam bognasvaruj.

Črni petelin pri hlevih komandira že zdaleč: »Pozor, puťače! Maši gredo, nihče naj ne dela škandalal!« Modro stoji živina pri jasliah, trzaje s svetlo kožo: naj vidi gospa, živ krst se ne zmeni za nas! In jeznih oči leze vdova po prstih k Šimnovi postelji; tiho vzdigne palico in jo spusti, ne za šalo, na hlapčevo zadnjo plat.

»Nažrt, mrcina žganjarska? Da bi se živ pogreznil in bi ti s frakljem zobe izbijali do sodnega dne!«

Pijani Šimen, ki ga ne smeš krivo pogledati, skoči na noge in švigne pokorno po delu: s Kastelko ni dobro norcev briti, Bog ve, da ne.

Kose se bliskajo, hlapci pokajo z biči, voz za vozom drdra po cesti, dekletke hité s penečimi se golidami, gnoj leti na kopico, kakor bi držalo po sedem rok za sleherne vile. Kdaj je zajtrkoval, ne ve nihče iz služinčadi, saj jedva utegne prijeti za žlico in jo položiti iz rok. Dobro je biti pri vdovi, toda počije v curkih in red se ne omaje leto in dan.

Na razpotju pred domom se gospa ne pozabi ustaviti, da izmeri bogastvo z očmi. Dolga bela hiša s prizidanim nadstropjem in podstrešnimi kamrami gleda prijazno izmed hrušk in orehov, rožni grmi z zlatozrcalnimi krogli se sladko smejo čez vrtni plot; kozelci, hlev, skedenj, svinjaki in kašče objemajo dvorišče v podkvi, in zdi se, da vsako posebe škriplje od izobilja.

»Spodnja okna so stara,« pomišlja Kastelka, »zgornja so moja, veliki kozelc je moj, kašče, svinjaki so moje delo; vse drugo sem prenovila. Glejte kose v vrsti, motike in lopate in stroje na skednju; v hlevu dva para težkih konj in par lahkih, vmes dve breji kobili, žrebe, sedem krav, par volov in prašičev — koliko jih je pravzaprav? Shrambe so polne, grunt brez dolga, v hranilnici leži tisočak pri tisočaku, trije sinovi študirajo... Kaj bi bilo, da nisem garala?«

»Kako se človek prelevi!« mrmra stopaje med travniki ter misleč na leta, ko je prelivala solze ob Prešernovih pesmih.

Na polju postane vdovin obraz mehkejši; oko ji plava božaje po gosto zaraslih njivah, in časih se sklone v razgonu, vzame grudo, jo tehta na dlani kakor ljubo in drago stvar ter jo zamišljeno zmane v pšenico.

Težko in trdo stopa domov. Za hrastom na kraju neba se kade fabrike v trgu; porogljivo uhaja Kastelki oko v to stran, kjer žive premogovi judje, pošujčeni trgovci, pijavke in oderuhi, jara drhal, ki se šemi po nemško. Vdova jih besno sovraži; od njih je prišla vsa njena nesreča, ves boj, ki je mladi dušo izpil. In kadar jo motijo ničemurne misli, je prva med njimi ponos, da je zabila v svojem bogastvu jez pred njihove nakane.

V takih trenutkih lista rada po knjigi svojega življenja.

Roditelji, petični Kranjci, so jo pred petindvajsetimi leti nagloma primožili na Kastelčevo.

Toda Kastelec je ukanil tasta, ki je menil, da moži Manico s korenino, pa je dal hčerko pijancu in razuzdancu; neizkušena je postala čez noč mučenica, ki je vsako jutro strahoma vstajala v novi dan. Potrpljenje in upor sta bila enako bob v steno; ob večnih psovkah in tepežu je dojkala za dekliškimi sni tem hitreje, ker je spoznala z bistrim očesom že prve mesece, kam plove dom pod takim gospodarjem.

Častihlepni mož je rad popival s tržani ter spravljal njih besede ko suho zlato. Nekaj pred

poroko so zgradili usnjarsko tovarno in zaduhali kmalu, da ne bo imela sape; najprej so le šušljali med seboj, nato so jeli čisto drugi ljudje nabirati bogate okoličane v družbo, ki naj bi jo kupila. Nemškutar Petschnig je bil venomer na Kastelčevem, kakor da se je nehal meniti za kofenino in bičnike v svoji štacuni. Vse pomenke je obdajala skrivnost; ali ko je Mana ležala za prvim sinkom, je Kastelec vinjen prilomastil v zimski noči ter povedal, da je podpisal delnic za desetisoč goldinarjev. To je bilo več od dote, s katero je nevesta podprla grunt; in Kastelka je klela prvič v svojem življenju.

Komaj je vstala, je vzela breme gospodarstva nase, da ne bi videla, kako raste otroku beraška palica. Mož se je klatil in popival, vozil se s kolesljem »inšpicirat« ter se vračal pijan in obigran. Urezal se je tu in tam, zakaj Petschnig ga je spremljal kakor senca; brez njega bi bil zdavnaj v neprilikah. Imetje se je krhalo in lezlo narazen; ko je povila Mana za Joškom Tončka in Janka, je usnjarna zagrmela, Petschnig pa je prišel z menicami naravnost povedat, da je glavni upnik in misli kupiti grunt z vsem, kar je. Da bi bila mera polna, je ležal gospodar za pljučnico in bledel.

»Kdaj?« je vprašala Kastelka blede ko prt.

»Kako kdaj? Ena poteče v nedeljo, druga čez mesec dni... Podaljšanje? Škoda besede! Kjer ni prave roke, tudi zaupanja ni.«

»Satan bo kupil, ne til« je zaklela Mana drugič v svojem življenju, popadla stol in spodila volka iz hiše.

In prvikrat se je oglasil skrivnostni pomočnik: štiri dni potem so nesli Kastelca k pogrebu. Vse je zabavljalo vdovi, ki ni potočila solze. Toda njeno srce je bilo okremenelo; če ni poznalo hinavščine, tudi ni poznalo strahu. Vrnila se je v veliko izbo, ki je dišala po voščeničnem dimu in mrtvaških vencih, spletenih iz zadnjih jesenskih cvetlic; tam je ždela do večera, z Jankom na prsih, Joškom in Tončkom ob nogah, očmi uprtimi v odvetnikovo pismo, ki je ležalo neprečitano na mizi. Burja za vogali, mraz izpod vrat; lačna dečka sta jokala, Kastelka je grizla svojo stvar.

Premoženje roditeljev je bilo razbito med troje bratov in dvoje sestra; oni je niso mogli rešiti. Mislila bi na drugo možitev; ali kje najde petičnika, vdova na zavoženi kmetiji? Tudi otrok ni hotela roditi, ki bi izpodrivali prvorojene. Kos kruha je čakal vseh pod očetovo streho, toda vdova ni marala stran od tod, hotela je ohraniti dom, zdaj nalašč. Dolbla je v svoji glavi; sosede so čenčale vanjo, toda Kastelka je molčala in za njenimi prptimi vejicami je ugašal pogled.

Pozno zvečer je zavihal vdovina usta prezirni smehljaj, ki jih obkroža še danes. Položila je črva v zibelko, skuhala bratcema mleka in se oblekla na pot; dolgo je šarila po skrinjah in omarah.

V trdi jutranji temi je dala napreči, prijala sama za vaje in pognala. Dvakrat se je znočilo brez nje; vsi so mislili, da se ne vrne. Ali tretje dopoldne je zaropotal pred vrati koleselj. Kastelka je imela čisto nov obraz. Planila je k dojenčku. In razleteli so se posli po bližnjih vaseh:

»Hoj, ljudje božji, kdo kupi? Konje, krave, prašiče, koleslje in drugo, vse za gotov denar! Le vkup, ljudje božji, Kastelka prodaja...«

In je pridrlo ljudi na Kastelčevo, da je bilo jedva prostora: ta iz radovednosti, onega je prignal pohlep, drugega škodoželjnost, marsikoga sočutje. Sredi med njimi je stala vdova, trda ko led, kričala, klela, pulila se za vinař in prodajala. Ob solnčnem zahodu sta mukali v hlevu dve buši zraven para volov in dva prašička sta tarnala v praznem svinjaku. Opustošene kašče, polprazna vozarna, skrinje po hiši kakor oropane, prodano vse, kar je maral kdo vzeti, še rajkega obleka, še babičina avba, materin zlati križec, ki ga je dala na smrtni postelji hčeri v spomin, židane rute, kožušna kočemajka in poročna obleka: Mana si je pustila trde cunje, vsaka dekla bi se jih sramovala.

Ko so odšli kupci, je sedla v kamro ter seštela izkupiček in bankovce, kar jih je prinesla s seboj; živa duša ni zvedela, kje jih je vzela. Manjkalo je še vedno pet fisočakov. Na vrata je potrkal sosed, bogati Galjot.

»Saj ne zmoresš, Mana!«

»Zmorem, če me na mestu zlodej vzame.«

»Odprodala bi svetá.«

»Niti toliko, da stopiš nanj!«

»Ne boš ga mogla obdelati...«

»Naj leži tako!«

»Dobro sem mislil... Bog ti daj zdravje in moč, soseda; vražja ženska si.«

Podal je kljuko hlapcem in deklam.

»Gremo,« so povedali. »Nimate nas s čim re-
diti, s čim plačevati.«

»Vi boste imeli, jaz bom grizla kamenje, ki ga zmečete z njiv! Kdor noče delati, naj se pobere.«

Urša in Tinač sta šla, vsi drugi so ostali.

V temi je priburjal Petschnig, ki so mu nesli na uho: »Moj denar! Das ist Betrug! Kje je denar? Prodajati ne dam, dokler so cesarske postave na svetu.«

»Zapri čeljusti. Kje imaš prvo menico?«

Raztrgala je papir in mu ga vrgla v obraz, hkrati z odštetim denarjem.

»Z drugo se prikažeš, kadar bo čas. Marš.«

Toda pet tisočakov...

Drugi dan je prišla k sosedu: »Zmorem, Galjo!; eno je plačano, za drugo mi daj pet tisoč.«

Galjo! se je počehljal za ušesom in skremžil obraz.

»Ne izgubiš jih, s tem bo plačano vse; zapišeš se na prvo mesto. Jaz ne pijem, Galjo!, in ne kvar-
tam, kakor moj rajni.«

»Vem, teta. Samo presodi: težak križ si si naložila. Ako te zlomi, ne morem prizanesti, ker imam sam svoj grunt in svoje ljudi. Denar je denar, pomisli.«

»Vse je premišljeno, Galjoť. Pet tisoč dobim na Kastelčevo, kjerkoli potrkam. In zlomi me ne, dokler imam otroke, bodi brez skrbi. Ali če bi me zdrobilo, da veš: ti in jaz sva liste reje, ki zemlje ne da iz rok. Kadar bom tako daleč, vzemi in drži. Ti veš, kako so hoteli in kdo je bil...»

Galjoť je osuplo pogledal, kakor da sliši novo besedo. Oko se mu je skalilo, mežiknil je, posmrkal, zakašljajal in zdajci iztegnil desnico:

»Udari Kastelka! Vidim, pekel te ne spravi na fla. Da sem te prej poznal, prosenega zrna ne bi prodala; dokler je Galjoť na svetu, ne boš več trkala drugod.«

Tako je vdova rešila grunt.

Doma je vzela vse tri na krilo:

»Ne boste se klatili brez doma, sirote moje malel Mafi vam vrne, kar vam je oče vzal.«

Dečki je niso razumeli; toda vriskali so, videč sijanje na njenem obrazu.

Grunt pravi: lokaj mojo kri, da jaz tvoje ne izpijem! Kastelka je legla na zemljo svojih otrok in sesala, kakor bi ji hotela vzeti zadnjo kapljo. Tekla so trda leta: delo od zore do temne noči, prebrisano izrabljanje vsake slamice, skoparjenje s slednjim beličem. Prišel je dan, ko je bil dolg poplačan in vse nadomeščeno, kar je šlo tedaj od

hiše. Takrat je dala za deset maš pri fari. In poslom je rekla počivati od jutra do mraka, toda sama ni prekrižala rok.

Ni se mogla več umiriti, peklenški ogenj v njeni glavi je úlil noč in dan; letos je zidala, k letu popravljala, vmes dokupila tu njivo, tam travnik, drugje kos gozdne rebri. Zdelo se je, da nekdo blagoslavlja vse, kar prične Kastelkina roka.

Poslej so bile njene roke zarite v zemljo, srce, prisesano h grudi, ni moglo stran od nje; vso dušo je dala gruntu, ljudem ni ostalo nič, še lastne otroke se je odvadila božati in stiskati k sebi. Malo sreče je imela z ljubeznijo do živih ljudi: pol ure potem, ko je objela Jožka, je padel s skednja, Tonček je obolel za vročico, ko ga je vzela k sebi spat, in Janko je skoraj utonil tisti dan, ko mu je rekla »moj zlati«. Zato je sklenila:

»Rajša jih imam krepke in drzne, kakor da bi se njuzala z njimi.«

Zemlja edina je cvela v njeni ljubezni, rodila čedalje več in rasla na vse štiri strani; vdova je razumela, da jo hoče imeti vso, in je pustila otroke poganjati kakor troje mladih hrastov v gozdu:

»Dobro pleme se samo ravna!«

In ko se vrača po brvi, udari gospa s svojo palico ob hlod in strese pest proti dimu za hrasljem:

»Tod čez ne pridete, kanaljel! Satan vas vzame prej ko mene — in prej ko nas, ki smo tu doma ...«

VLADIMIR LEVSTIK.

GROB V TUJINI.

Mati piše pismo belo:

»Sin, si živ? Ne pišeš nič!«

Pismo v ogrsko deželo
v kljunčku nese droben ptič.

Tam, kjer gore so Karpati,
ni ljudi ne belih hiš,
tam na zeleneči trati
grob stoji, na grobu križ.

Tam se drobni ptič ustavi,
pismo belo izpusti.
Veter zašumi po travi,
trava tiho govori:

»Reci mami ljubljéni,
da mi je prav dobro tu,
naj še ona pride k meni,
jaz ne pojdem več domu.«

Mati čaka, čaka, čaka —
»Kje si tako dolgo bil,
drobni ptiček?« in zaplaka,
ko začuje: »Živ, živ, živ!...«

ALOJZIJ GRADNIK.

A jaz sem se spominjal Vas, o mati, in mater vsega
sveta in njih bolečin, ko so jim sinovi krvaveli in mrtli po
daljnih bojiščih.

(Ivan Zorec.)

MATI.

Mati je prišla k svojemu sinu vojaku. Zvedela je bila, da leži ranjen v bolnici. Težka in dolga je bila pot do tja, a materino srce je hrepenelo po njem. Zvečer že je stopila v staro, sivo poslopje, kjer so ležali ranjeni junaki. Vprašala je po sinu in peljali so jo k njegovi postelji.

Moj Bog, kako se je prestrašila uboga mati, ko je zagledala njegova izmučena, bleda lical in te oči, te sinove mile oči! Kako svetlo in jasno so sijale, a zdaj, kje je njih lesk in smehljaj!

Zajokala je uboga mati, a sin jo je tolažil: »Ne žaluj, mati moja, veseli se z menoj! Drugim materam so sinovi ubili, a jaz še ozdravim —«

In mati si obriše solze, vzame iz torbice nogavice in jih poda sinu: »Na, dete moje! Sama sem jih napletla zate.« —

Zalostno se nasmehne sin. Mati privzdigne odejo, da bi mu obula nogavice. A tedaj zagleda, da je sin — brez nog. Sovražnikov top mu jih je odtrgal in odnesel. Ne glasu tožbe ni bilo iz materinih ust, ker prevelika je bila bolečina njenega srca. Zgrudila se je na sina in tiha solza ji je posebrila njena vela lica.

Velika je bila žrtev, veliko trpljenje slovenske matere za domovino, večja je bila njena bolečina kakor sinova.

CVETKO GOLAR.

MATIL

»Matil! Matil!«
Vzdih iz boja. Sin me kliče.
Dvignila se bom čez griče,
čez rumene.
Pred menoj so mu v zibeli
prvi žarki zablesteli —
In brez mene
zadnji dan mu ne zatone,
dokler se nad njim ne sklone
moja roka.

Če ne najdem
v hrepenenju ga iskrenem,
mrtna sem, še preden sklenem
dneve v luči;
kakor v ledu tok utihne,
preden zadnji vir usihne
v zimski strugi.
Če ga najdem; kakor včasih:
Križ na čelo. V tihih glasih
mu zapojem:

Spavaj, sinko!
Angel tvoj nad tabo diše.
Zunaj divja vihra piše
črke grozne,
črke črne — zvite veje,
da bo vila še groznejše
ure pozne.

O, naj vije! O, naj brije!
Sinko, spavaj! K tebi ni je —
več ne bo je — — — — —

SILVIN SARDENKO.

MATI IN SIN.

»Na podlogo zlato
sanje vezla bom srebrne,
ž njimi vsega ogrnila,
kadar se moj sinko vrne.

Solze v bisere prelijem,
žulje pa v mehke blazine,
da bo moj sin večno ljubil
sanje materine.

Ali jojme, kri kanila
mi na zlato je podlogo!
Nitka se mi krotoviči —
čuješ, sin moj, mater ubogo?!«

Tam na Krasu se zamaje
in se zgane siva skala,
a pod njo sin mrtvi vzdihne:
»Čujem, mati... Hvala, hvala!«

IVAN ALBREHT.

ŽRTEV LJUBEZNI

»Ej, mati, majka, življenje moje, vseh mojih misli, vsega
mojega nehanja začetek in cilj! Kako so žuljave in zgrbljene
tvoje uboge svete roke — blagoslovi me, sina, z ubogimi
svetimi rokami! Tvoje čelo je polno skrbi in trpljenja, s trnjem
je kronano namesto z diademom, — nagni k meni, sinu, svoje
ljubljeno, s trnjem kronano čelo, ozri se na ponižni dar, ki ti
ga prinašam, siromašne matere siromašen sin, ozri se na
moje srce in sprejmi ga!«

(Ivan Cankar.)

Zena je kot sveča, ki gori za druge, dokler ne izgori.
Njeno vrednost cenimo šele, ko izgori.

(Dr. J. Krek.)

Ljubezen enega edinega vdanega srca premaga vse in
zaceli vse rane, ker je močnejša nego ves svet. Najmočnejša
pa je ljubezen materina.

(Ksaver Meško.)

Lepa cvetica si, materina ljubezen! Kadar je srce prazno
in pušto, je duša potrta in od blagih čulov zapuščena, tedaj
se zateka vselej k tebi, vzorna ljubezen! In ti jo napolniš
z nebeškimi darovi in kakor mavrica zlata se razpneš čez
njo. Ali kdor te ne pozna, temu je hotel Bog hudo že pri
zibeli in peklenskim erinijam je prišel v žrtev.

(Dr. Ivan Tavčar.)

MATI.

Črne hiše v solncu gorijo.
Stene se zibljejo v razbeljenem zraku,
kamen žari in trepeče v svetlobi
ognjenega dne.

V rjavi zemlji so ljudje zakopani.
Roke se zaletavajo v vročo prst,
v lopate se luč lovi,
vrele kaplje čez obraz drče,
v grlu težak vzdih leži,
telesa krivijo se kakor črvi
na vročem železu.

Kup umazanih cunj je prinesel otrok
do zakopanih ljudi.

»Mama!« — — —

Iz zemlje se fleča žena iztrga.
Tanek jok iz umazanih cunj ji prebode
srce.

Na obžganem kamnu sedeč pritiska dete
na svoje prsi.

(Jasna koža materinih prsi
je v tej razpaljeni krajini
kakor cvetka v strahotni puščavi.)

Poľna sraga, že skoraj krvava,
zdrkne ji s čela
preko koščenih lic,
po sežganem vratu,
po beli koži do majhnih ust — in
dete spači svoj jetični obraz . . .

Mati gleda z zaprtimi očmi
v svoje srce
in dete napaja z bridkostjo
poľnih srag.

TONE SELISKAR.

ŽENA.

(Materi.)

Videl sem tvoje razpokane dlani, ki delo
vrezalo vanje je žulje do gorke krvi;
slišal utripati srce sem, ki je trpelo:
druge, ne sebe, le druge je v mislih imelo,
zanje izmučilo mlade je svoje moči.

Dekla Gospodova, sužnja ljubezni, delávka —
kdo se s poljubom bo sklonil do svetih ti rok?
Tvoje življenje delavnik, poln truda, oprava,
tvoje plačilo pozaba: grob skromen, ubog. —

JANKO GLASER.

SKODELICA KAVE.

Velikokrat v svojem življenju sem storil krivico človeku, ki sem ga ljubil. Taka krivica je kakor greh zoper Svetega duha: ne na tem, ne na onem svetu ni odpuščena. Neizbrisljiva je, nepozabljiva. Včasih počiva dolga leta, kakor da je bila ugasnila v srcu, izgubila se, utopila v nemirnem življenju. Nenadoma, sredi vesele ure, ali ponoči, ko se prestrašen vzdramiš iz hudih sanj, pade v dušo težak spomin, zaboli in zapeče s toliko silo, kakor da je bil greh šele v tistem trenutku storjen. Vsak drug spomin je lahko zabrisati s kesanjem in z blago mislijo — tega ni mogoče zabrisati. Črna madež je na srcu in ostane na vekomaj.

Rad bi človek lagal sam sebi v dušo: »Saj ni bilo takol! Le tvoja nemirna misel je iz prosojne sence napravila noč! Malenkost je bila, vsakdanjost, kakor se jih sto in tisoč vrši od jutra do večera!«

Tolažba je zlagana; in človek občuti sam in z grenkobo, da je zlagana. Greh je greh, če je storjen enkrat ali tisočkrat, če je vsakdanji ali nepoznan. Srce ni kazenski zakonik, da bi razločevalo med pregreškom in hudodelstvom, med ubojem in umorom. Srce ve, da »zavratnež ubija s pogledom, z mečem junak«; in rajše bi dalo odvezo meču nego pogledu. Tudi ni srce katekizem, da bi razločevalo med malimi in naglavnimi

grehi, da bi razločevalo med njimi po besedi in zunanjih znamenjih. Srce je pravičen in nezmožljiv sodnik. Sodi in obsodi grešnika po skriti, komaj zavedni kretnji, po hipnem pogledu, ki ga nihče ni opazil, po neizgovorjeni, komaj na čelu zapisani misli; celo po koraku, po trkanju na duri, po srebanju čaja. Le malo grehov je napisanih v katekizmu in še tisti niso poglobilni. Če bi bilo srce izpovednik — dolga in strašna bi bila izpoved!

Odpustljiv je greh, ki ga je mogoče povedati z besedo, izbrisati ga s pokoro. Težak in pretežak do zadnje ure krvaveč je greh, ki je ostal samo v srcu, kakor spomin brez besede in brez oblike. Le sam sebi ga človek izpoveduje, kadar strmi v noč in mu je odeja na prsih težja od kamena.

»Ne kradel nisem, ne ubijal, ne prešeštvoval; čista je moja duša!«

Lažnivec! Ali nisi lupil jabolka, ko si šel mimo lačnega ter si ga pogledal brez sramu? Hujše je bilo, nego da si kradel, ubijal in prešeštvoval! Pravični sodnik, srce, bo rajše odpustilo ubijalcu, ki je gredoč pod vislice pobožal jokajočega otroka, nego tebi čistemu! Zakaj, srce ne pozna malenkosti in tudi ne paragrafov...

Pred petnajstimi leti sem prišel domov in sem ostal doma tri tedne. Ves tisti čas sem bil potrj in zlovoljen. Stanovanje smo imeli pušto; v nas vseh je bilo, zdi se mi, nekaj težkega, odurnega, kakor vlažna senca.

Prve noči sem spal v izbi; včasih sem se ponoči vzbudil, pa sem videl v temi, da je bila mati vstala iz postelje in da je sedela za mizo. Čisto mirno, kakor da bi spala; dlani je tiščala k čelu, njen beli obraz se je svetil, tudi če je bilo okno zagrnjeno in ni bilo zunaj ne lune ne zvezd. Poslušal sem natanko in sem razložil, da to ni sojenje spečega, temveč mukoma zahtevano ihtenje. Odel sem se preko glave; ali skozi odejo in tudi še v sanjah sem slišal njeno ihtenje.

Preselil sem se pod streho, v seno. V ta svoj dom sem plezal po strmih, polomljenih stopnicah, lestvi podobnih. Postlal sem si v senu, pred vrata na klanec pa sem si postavil mizo. Razgled moj je bil siv, razglodan zid. V zli volji, v potrnosti in črnih skrbeh sem pisal takrat svoje prve zaljubljene zgodbe. Siloma sem vodil svoje misli na bele ceste, na cvetoče travnike in dišeča polja, da bi ne videl sebe in svojega življenja.

Nekoč sem si zaželel črne kave. Ne vem, kako mi je prišlo na misel; zaželel sem si je. Morda le zažegadelj, ker sem vedel, da niti kruha ni doma, kaj šele kave. Človek je v sami razmišljenosti hudoben in neusmiljen. Mati me je pogledala z velikim, plahim pogledom in ni odgovorila. Pust in zlovoljen, brez besede in pozdrava sem se vrnil pod streho, da bi pisal, kako sta se ljubila Milan in Breda in kako sta bila obadva plemenita, srečna in vesela.

»Roko v roki, obadva mlada, od jutranjega solnca ožarjena, v rosi umita...«

Začul sem tihe korake na stopnicah. Prišla je mati; stopala je počasi in varno, v roki je nesla skodelico kave. Zdaj se spominjam, da nikoli ni bila tako lepa kakor v tistem trenutku. Skozi vrata je sijal poševen pramen opoldanskega solnca, naravnost materi v oči; večje so bile in čistejše, vsa nebeška luč je odsevala iz njih, vsa nebeška blagost in ljubezen. Ustnice so se smehljale kakor otroku, ki prinaša vesel dar.

Jaz pa sem se ozrl in sem rekel z zlobnim glasom:

»Pustite me na miru! — Ne maram zdaj!«

Ni še bila vrhu stopnic; videl sem jo samo do pasu. Ko je slišala moje besede, se ni genila; le roka, ki je držala skodelico, se je tresla. Gledala me je presstrašena, luč v očeh je umirala.

Od sramu mi je stopila kri v lica, stopil sem ji nasproti s hitrim korakom.

»Dajte, mati!«

Prepozno je bilo; luči ni bilo več v njene oči, smehljaja ne več na njene ustnice.

Popil sem kavo, pa sem se tolažil:

»Zvečer ji porečem tisto besedo, tisto ljubeznivo, za katero sem ogoljufal njeno ljubezen...«

Nisem ji rekel ne zvečer, ne drugi dan in tudi ne ob slovesu...

Tri ali štiri leta kesneje mi je v tujini tuja ženska prinesla kavo v izbo. Takrat me je spreletelo, zaskalelo me v srcu tako močno, da bi vzkriknil od bolečine. Zakaj srce je pravičen sodnik in ne pozna malenkosti...

IVAN CANKAR.

VEM.

Se ti, o mati, k meni sklanjaš
in tešiš žalostne oči?
Bolestne misli ti mi odganjaš?
Si, mati, ti?

Vem: tvoji obraz nad mano čuje
na polih mojih
in trudnega me duša tvoja poljubuje
v divjih bojih.

STEFAN TONKLI.

Iz grude, ki so jo posvetile srage Vašega trudnega znoja, mi brsté, klijó in cvetó poganjki misli in vse delavnosti moje; in če kdaj znam kako pohlevno misel svojo povedati z Vašimi besedami, o najboljša učiteljica, ljuba mati moja, vem, da mi cvetloči poganjki rodé najbolj plemeniti sad, znaneč rojstvo iz Vas in življenje za Vas, o mati...

(Ivan Zorec.)

Venec vseh ženskih čuslev, ki diči tudi čelo najrevnejše ženske, je čustvo materinske ljubezni. Plemenitost ženskega značaja, globokost njenih čustev, nesebičnost njenega srca se pri njej najbolj prikazuje v ljubezni do njenih otrok.

(Pavlina Pajkova.)

NA PRAGU...

Tiho je odgrnila rdeči zastor na majhnem oknu in pogledala v noč. Po vsej dolini se je pasla siva megla, ki se je plazila nizko, poluhnjeno po tleh, tako nizko, da je gledal iz nje zvonik podružnice svetega Mihaela. Kjerkoli je tičala vas pod gričkom v soleski, povsod tjakaj se je iztegal od doline tenek, dolg, siv prst, širil se in razblinjal, dokler ni tudi teh kofov pokrila in objela megla.

»Kakor skrb,« je preudarila ona pri oknu. »Vsakega najde, vsako hišo, vsako družino — ta megla.«

Pa se je nemudoma prestrašila te misli.

»O, in jaz imam toliko skrbi, in vendar do naše hiše ne sega.«

Prav tedaj pa je zakipelo sredi megle. Od spodaj se je dvignila, iz srede je zrastle visoka kopa in se nagnila proti hišici na rebri.

Vztrepetala je. Oči so zakoprnele v strahu kvišku, kjer se je radovalo brezskrbno nebo zlatih milijonov. Po železni prečki so zadrsele rumeni krožci, rdeče rožasto blago je zagrnilo okno.

»Seveda, k nam se ne iztega skrb s prstom, z dlanjo. S kopo je navalila na hišo!«

Sedla je za mizo in se zamislila v nekaj črnega, ki je stalo sredi hiše. Ob slabi luči so se komaj razločili temni obrisi črno pobarvane skrinjice z zaokroženim pokrovom. Dišala je še po sveži barvi.

Ko je uprla pogled v skrinjico, jo je nenadoma stisnilo krog srca. Kakor bi se bila velika, težka kopa megle v tem hipu prevalila nad hišo in z vso težo legla na njeno dušo.

Zavzdihnila je.

Hotela je, da bi bil ta vzdih čisto brezslušen, kakor vzdihne trpeča in skrbeča duša, katero čuje samo nebo. Ali bil je glasan ta vzdih. Njo samo je vzdramil, da se je boječe ozrla v kamro, kjer so bili že vsi pri pokoju. Prisluhnila je. Toda nihče se ni genil, nihče obrnil na ležišču. Le ona sama je slišala ta glas; čulo ga je bolj srce, čutila ga je bolj duša kakor uho. Zakaj v tem vzdihu je bilo upanja in strahu, sreče in žalosti — polna kupa.

»Kako težko smo se odločili — in vendar — kako radi! Jutri pojde. Zgodi se božja volja!«

Tedaj je vstala od mize, prijela luč in jo postavila na klop, da je obsvetila skrinjico. Varno ji je dvignila pokrov in pokleknila k njej na tla. Dvakrat je že zložila in preložila vanjo perilo in obleko — in vendar ji skrb ni dala pokoja. Še tretjič je začela s skrbno roko ravnati in predevali obleko.

Prevzemal jo je tih ponos, ko je dvigala lepo zlikane nove srajčke, preštevala rutice, pogledala še enkrat po gumbih, je li vse v redu in dobro prišito.

Kakšno perilo! In koliko so pripravili! Še nihče ni imel pri Andrejčkovih toliko obleke, kar se

spominja ona. In takšne! Vse nakupljeno v mestu, narejeno pri najbolj spretni šivilji! — Ko je tehtala posamezne skupine, so se ji zdele težke kot same dragocenosti. Na vsakem šivu, na vsakem koščku se je poznala njena skrb, je gorela njena ljubezen. Kolikrat je pritrgala družini boljši prigrizek, da je kaj odprodala in prištedila. In ona sama! Kako bi se ji bila prilegla dninarica ob žetvi! »Nikar,« je rekla možu, »ne išči najemnikov! Bomo že kako prebilit!« — In tako jo je pozdravil prvi svit na njivi in Zdrava Marija ji je odzvonilo na polju, vse zaradi njega, vse za sina Andrejčka. In sedaj je vse njeno delo, ves pot in vse trpljenje celega leta zloženo v skrinjico, oškropljeno s srčno krvjo kakor daritev. Bili so dnevi trpljenja in truda polni; toda skrinjica se je napolnila, vse je minilo, vse je pozabljeno...

Previdno, brez ropota se je zazibal krivi pokrov in pokrilo in zaprl skrinjico. Mati se je dvignila s tal, segla na klop po svetiljko in obstala za trenutek sredi sobe.

Napofila se je po prstih iz hiše v izbo, kjer je spal Andrejček. Še enkrat mu je morala pogledati v speče lice, napiti se še tistega smehljaja, ki je igral sinu krog ustnic v pokojnem snu. Z materinsko previdnostjo je odprla vrata, da bi ga ne predramila. Svetiljko je zasenčila z roko, da so le motni prameni osvetili Andrejčkovo lice.

V tistem hipu je pa sin bolešno zaječal in zaklical na pomoč: »Mama, mama!«

Mati je odmeknila roko od luči, da se je vsul poln svet v sinovo lice. Začudila se je. Prišla je po smehljaj, pa je našla grenkobo.

Stopila je k posteljici in ga rahlo prijela za čelo. Komaj se ga je doteknila, se je grenkoba pretopila v sladkost, radosti poln smehljaj se je zazibal na njegovem licu.

»Sanjalo se mu je. Hude sanje. Revček! Tudi njega mori skrb. Od doma — tako mlad, od matere — ubožček...«

Materi je silila grenkost v oči. Roko je odmeknila od njegovega lica in tiho odšla iz sobe...

Ko je legala, ni legel k njej na skromno ležišče spanec, ki bi ji zatisnil oči. Ko je upihnila luč, se je vzdramila v čudovitem strahu, ki je hipoma prevzel njeno dušo.

Vnovič je zagledala ono sivo, težko kopo megle, ki se je nenadoma dvignila proti njeni hiši in jo zagnila. Iz megle so se sedaj motale pred njeno oko dolge, grozeče sence.

»Zakaj pehaš od sebe nedolžno dete?«

Tako so jo vpraševale sence.

»Ali veš, kam gre? Kam tvoj angel, tvoj Alojzij — kam? V tujino, v svet, v pohujšanje! Kri boš pila sebi in očetu, kri prestrezala sestricam in bratu, da boš hranila sina v tujini, kjer te pozabi,

kjer se izneveri, in ti ljubezen povrne — s sramoto...«

Poglej študenta tam z drugega konca vasi; ga poznaš, kajne? Poznaš mater in očeta... Ali jim ni izpil mozga, ali ni pojedel dote sestram, ali ni omajal trdni hiši vseh voglov... In sedaj — kaj pa je? Nič. Ko bi bil kozar, bi bil nekaj. Ko bi bil črednik, bi bil imeniten. Ko bi bil hlapec, bi bil spoštovan, in gospodarji bi se spopadli za njegovo delo... In tako... Oče se je skrivil do tal, mati se je izsušila kakor drevo, ki redi črva v srcu, sestre se starajo, in nihče ne vpraša po njih, ker so prazne... In hiša na koncu vasi je bila trdna — tvoja pa je siročna. Pomisli, kam gre tvoj Andrejček, kam pehaš otroka — srce svojega srca! Premisli, mati!... Do roba je pritiral hišo, do groba potisnil očeta in mater — in sedaj ni — nič. Soseski v pohujšanje, pametnim ljudem v zasmeh.

Siva senca se je kruto zarežala iz goste noči materi v lice, da se je krčilo srce in je roka sama od sebe segla pod vzglavje in tipala po blagoslovljenem križcu.

»Ne — ne — — naš ne bo tak, ne sme biti — predober je — tako mehkega srca...«

»Predober je,« je razkleščila senca čeljusti. »Predober, preblag — mehkega srca... Toda ali zgubljeni študent ni bil dober? Ali ni bil mehkega srca? — Ali veš, kako si ga z zavisljivo ogledovala v cerkvi, kako si hrepenela, da bi imela tudi ti

takega sina? — Sedaj ga imaš. Sedaj tebe zavidajo zanj — matere in dekleta — kakor so zavidale nekdanj ono s konca vasi. — Danes je ne zavidajo. Danes pa molijo: Bog me varuj takega otroka! — Premisli, mati!« ...

Meglina senca ji je zapretila z dolgim prstom. Mati je stisnila blagoslovljeni križec na prsi, ga pritisknila k ustnicam, razprla oči in jih zaklopila, da bi ne videla pošastne sence. Obrnila se je na ležišču in molila: »Tebi ga izročam — varuj ga — brani ga ...«

Mirna uteha se je polagoma selila v njeno bridkosti in strahu polno srce. Grozeča senca se je razprhnila, kakor bi solnce prodrlo meglo. Luč vesele nade je posvetila v dušo, iz žarkov je rasel čudoviti soj — kakor angel ...

Nenadoma je zazvonilo z vsemi zvonovi, zastave so se zibale v jutranjem vetru, zadehtelo je po zelenju in po vencih ...

Vsa župnija je zbrana pred cerkvijo — vse čaka — vse hrepeni. — In tedaj se dvigne sprevod; mlad, bled mašnik v zlatem plašču se prikaže pri vratih — sivi župniki ga spremljajo s častjo — in poleg njega ona — mati poleg sina ... O ta hip — ta zlati trenutek! Da bi ga doživela, da bi ga učkala. — Vse bolečine — vse stradanje — vse bo kakor palo v morje v tem trenutku, vse solze bodo posušene ...

Soj angela se ji je nasmehnil z grenko resnobo. Z ustnic mu je govorilo Pismo: »Veliko je poklicanih — pa malo...«

In mati se ob teh besedah ni prestrašila kakor se je zgrozila ob sivi, žugajoči senci.

»Malo je izvoljenih,« je ponavljala. Morda je Andrejček poklican, morda ni... Zakaj Gospod je govoril apostolom: »Ja z sem vas izbral, ne vi mene.« — On je, ki kliče, On je, ki vodi in izbira. Zgodi se Njegova volja. —

Če nisem vredna, in če ni vreden on — rajši nikar...

Začutila je, da ji na trudne veke pada teža. V polsnu je gledala Andrejčka, kako je prišel domov z dolgo, učeno brado, kako prihajajo sosedge k njemu po svete, kako prinaša in pošilja iz mesta sestram lepih daril, kako ga čisla in ceni vse — poštenjaka in učenjaka...

Karkoli — zgodi se Tvoja volja, samo da ostane zvest Tvoji — in moji ljubezni... Veke so se zaklopile, v nemirnem snu so plule pred očmi s skrbjo obtežene matere žarki in sence skrite bodočnosti.

— — — — —

Ko stla v rano jutro sedla oče in Andrejček na voziček, je stala mati na pragu; v roki je imela dvignjeno oljčno vejico, orošeno z materinim blagoslovom. Še enkrat se je ozrl Andrejček po materi, še enkrat je napolnil njegov nedolžni

smehljaj z radostjo materino dušo, nato je počil bič, kolesa so se zgenila in voziček je zdrčal po klancu...

Tedaj se je pa zazdelo materi, da je odrinila na plano morje drobna barčica, ki je nosila njeno dušo in srce... Ali priplove srečno k bregu, ali se ogne skal, ali jo pogoltnejo valovi?...

Roka z oljčno vejico je omahnila, po licih so se ji usule solze. Prijela je za roko hčerko in mlajšega sinčka ter jih vedla v hišo v kot pred bridko martro... Voz je drdral v svet, mati je pa molila: »Gospod — karkoli — zgodi se Tvoja volja, samo da ga ohraniš Svoji in moji ljubezni...«

F. S. FINZOAR.

TO JE TAKO.

»Pojdi, moj sinko, na pot,
na življenja pot,
čuvaj, moj sinko, se zmot,
življenja zmot!«

Glej, in sedaj sem nazaj,
ali, majka, znaj:
sinko tvoj često je pal,
ali vselej je vstal!

OTON ZUPANCIC.

NA PREDVEČER.

Na predvečer moje selitve v Ljubljano je stopila mati čez prag in mi je pogledala v lice; v tistem samem pogledu sem spoznal njo, ves svoj dom in svoje življenje od rojstva.

Kar je bilo do tega trenutka, je bilo življenje v zraku, v vetru, v solnčni luči, med zvezdami, v pesmi škrijanca in v vonju ajde, vsepovsod je bilo, samo ne med ljudmi, samo ne doma med črnimi stenami. Zdaj, v enem samem pogledu, v enem samem hipu je bilo mahoma vse razodefo, nasilno, neusmiljeno.

Dolgo je stala mati na pragu, ali pa se mi je dolgo zdelo; in me je gledala naravnost, kakor gleda sama smrt ali sam Bog. Iz mojega presekanega srca ni bilo besede, komaj da je nepriklicana šinila preko suhih ustnic:

»Saj ne maram v Ljubljano! Mati, saj ne maram!«

Nenadoma je bil njen pogled ves drug, ves miren, kakor da se je razgledavala po cesti.

»Zdaj boš večerjal!«

Stala je v izbi, ozrla se še naokoli, kakor da bi hotela reči nekaj drugega, nekaj resničnega. Nazadnje je rekla še enkrat tako tiho, kakor da je mislila vse nekam drugam:

»Zdaj boš večerjal!«

In je šla; tako, kakor gre mati, ki je zvest suženj svojih otrok: tiho in plaho.

Vse mi je bilo odkrito, planilo je v strašni goloti pred oči.

»Nikogar nisi ljubil; še matere ne, še nje ne, te svetnice!«

Da bi vsaj ne bila rekla: »Zdaj boš večerjal!« Kajti rekla je s to besedo: »Večerjal boš, jaz ne bom; mojo kri in moje solze boš večerjal!«

Spoznanje me je grobo sunilo ob tla. Ugledal in zaslišal sem lik pred seboj stvari, mimo katerih sem hodil prej slepec in gluhec.

»Kar béži!« je reklo v meni.

Kar béži iz teh krajev trohnobe in smrti! Kajti vse, kar je bilo — trohnoba in smrt! Na vsakem koscu kruha materina solza; v vsakem pogledu tiho očitjanje; z vsako besedo grenek vzdih. Življenje od ure do ure, od dne do dne, od vekomaj do vekomaj, zmerom enakomerno, vse to življenje suženjska miloščina, mimogrede ob jarek vržen! In še za to miloščino hvali Boga, hvali ga za ta koruzni močnik!

V teh grenkih mislih pa je bil Bog sam s svojo ljubeznijo.

Svoje najbližje, ki sem jih do tega hipa komaj zdaleč poznal, sem ugledal nenadoma v topli, jasni, ljubeznivi luči, da bi jih povrsti objel in poljubil ter jih prosil odpuščenja. Šele ob žaru ljubezni zagleda človek vse mnogoštevilne črne pege

na svoji duši. Nobena ne ostane skrita, nobena ni pozabljena, niti ena se ne dá za zmerom izbrisati. Spovednik odpušča grehe in daje odvezo, srce samo pa ne odpušči nikoli in ničesar, pozna edino-le vnebovpijoče grehe, »ki ne bodo odpuščeni ne na tem in ne na onem svetu«. Srce ima svoj poseben katekizem.

Pil sem v zakristiji mašno vino; to ni bil greh, srce ga ni zapisalo. Večerjal sem in nisem pomislil na mater, ki je sedela zunaj na pragu in ni večerjala; to je bil smrten greh.

In še to pravično srce samo je polno hinavščine; še sodnik je grešnik. Kadar zapisuje grehe, mu je to zapisovanje milo in sladko opravilo; prijetne solze toči ob svoji lastni pravičnosti. Spoznanje nehvaležnosti me je bolelo do krvi, ali ob tisti bolečini se mi je stresalo vse telo v sladkem drgetu. Kajli greh mi je bil pokazal lepoto, ki sem jo žalil, dobrotnost, ki je nisem ljubil.

Veliko prenese človek, to vem sam; par konj bi ne zvelko tovora, ki ga nosi na plečih že otrok. Ali da se dá trpeti toliko in tako dolgo, kakor je trpela moja mati, je bil čudež, ki si ga še zdaj ne morem natanko razložiti. Žena je devetkrat močnejša od moža, mati pa devetkrat devetdesetkrat. Če bi bil rekel svoji materi, da naj mi za ped odmakne Ljubljanski vrh, zato ker preveč tišči na Močilnik, bi ga bila najbrž zares odmeknila. Bog

daje materam čudne uganke. Na primer: Kako bi se pripravilo kosilo za osmero ljudi, če ni groša v hiši in če ne dá štacunar niti soli na upanje? Kosilo je na mizi. Skrivnostno gre življenje dalje od dne do dne in se ne ustavi. Strma in grapava je pot, težek je voz; na vozu sedé otroci, osmero jih je; jedó in pijó, smejó se in kričé; mati je vprežena; če bi se odpočila, če bi stopila prepočasi, bi ji švrknilo preko sključenih pleč: »Hej, potegni!« Tam kje pod visokim klancem omahne. Omahne in umrje. In še umreti jo je sram; zdi se ji, da je storila krivico tistim, ki so živeli od njenega življenja.

Dolgo v noč nisem spal. Oče in mati sta bedela. Oče je šival mojo obleko, mati je gladila in spravljala moje perilo. Vroče in zatoхло je bilo v izbi.

»Naj bi šel rajši za hlapca!« je rekel oče.

Mati je molčala.

Ko sta upihnila luč, je žarko zasvetil mesec skozi okno; tako bela in sijajna je bila mesečina, da bi bil lahko bral ob njej. Vedel sem, da bo treba zgodaj vstati, zato sem zatisnil oči, da bi zaspal. Kadar jih nisem klical, so potrkale sanje same na trepalnice in toliko jih je bilo, da sem izbiral med najslajšimi; ali kadar sem jih vabil in prosil, ni bilo glasu od nikoder. Pusto in težko mi je bilo srce.

Okrenil sem se, da bi zastrl okno, ker mi je sijala rezka mesečina še skozi trepalnice. Ugledal sem mater, ki je klečala ob svoji postelji. V me-

sečini je bil njen obraz bel in čist, kakor od kamna. Tudi ona se je ozrla name.

»Kaj ne spiš?«

»Ne morem!«

Vstala je, stopila k meni ter me pokrižala; koj nato sem zaspal. Ko sem se ob rani zori vzdramil, sem imel lica vsa mokra od solz. —

IVAN CANKAR.

ZA SINA.

Mati je ostala sama, sedla je, da bi krpala. Toda srce ji je tolklo od težkega pričakovanja, čas je hitel čudovito, bala se je in mudilo se ji je. Ko je bila v stolpu deseta ura, je vstala, ogrnila si je zimsko ručo in pokrižala se je pred durmi.

Na klancu je srečala čevljarjevo ženo, ki je nesla kruh in kavo iz štacune.

»Kam, Mihovka?«

»Po opravkih v trg,« je odgovorila Francka.

»Po težkih opravkih... sam Bog se usmili!«

In šla je hitro dalje.

Prišla je mimo hiše, kjer je stanoval pisar. Gledal je skozi okno in jo je pozdravil.

»Kam tako zgodaj, Mihovka?«

»Dol v trg, k ljudem... težka pota.«

Pisar je razumel.

»Stopite malo sem, Mihovka... Ko boste govorili z njimi, ne bodite preveč sitni... to jih razjezi, poznam jih! Povejte čisto na kralko, tako je in

tako. Nič tarnati, nič nadlegovati... in ne glejte na vsako besedo; če Vam poreče kdo kaj žalega, mislite si, da niste slišali... No, veliko sreče!»

Francka ga je komaj poslušala; pogledala je dol na trg — neprijazne so bile tiste bele hiše, neprijazne, bahate in za zmerom zaprte siromakom, bile so kakor ljudje, ki so stanovali v njih...

Tako se je pričela Irnjeva pot, ne prva, ne poslednja, ena izmed stoterih, polna ponižanja in strahu in razočaranja.

Odprla je velika vrata in se je prestrašila, ker so zaškripala. Čakala je v temni veži, nikogar ni bilo. Naposled je prišla dekla po stopnicah iz zgornjega stanovanja, postala je in se je ozrla hladno na Mihovko.

»Kaj pa Vi čakate?«

»Ali so gospod župan doma?«

Zavrelo je malo v Francki.

»Kaj me tako gledaš?« si je mislila. »Ali sem prišla tebe kaj prosit?«

»Doma so gospod, zajtrkujejo!« je odgovorila dekla malomarno in šla.

Francka je začula zvenčanje vilic iz bližnje izbe, ki so vodile vanjo iz veže steklene, zeleno pregrnjene duri.

Čakala je; zvenčanje je utihnilo, premeknil se je stol in župan je odprl duri, stopil je v vežo. Velik in močan človek je bil, neobriti obraz se je svedil kakor s salom namazan.

»Kaj pa Vi, Mihovka?«
»Prišla sem Vas prosit za sina, ki študira,« je odgovorila Francka in sama se je začudila svojemu krepkemu, čisto neberaškemu glasu.

Župan se je razjezil.

»Da, seveda, to pojde kar tako dalje, mislite. Jaz bom kar dajal, dajal, pa vzemi, kjer hočeš... Kaj pa dela Vaš sin? Saj se nič ne uči!«

Francka je bila vesela, da je župan govoril, da ni šel kar molče mimo, kakor je storil že mnogokrat — ni se ozrl, napravil je, kakor da bi je ne bilo v veži.

»Uči se, priden je!« je odgovorila hitro. »Samo — večerje nima, stanovanja ne more plačati in tudi obleke nima, raztrgan hodi.«

»Lepa mati!« se je nasmehnil župan porogljivo. — Pogledala mu je v obraz in videla je, da je rekel nalašč, zato da bi jo razžalil.

»Nimam nič!« je odgovorila počasi in tiho. »Ko bi mu mogla pomagati, bi si odsekala roko. Nimam, da bi mu kupila enkrat kos kruha za večerjo...«

»Kaj pa dela stari?«

»Šel je in ga ni več, tudi ne piše nič.«

»Prebrisano jo je ukrenil. Tako bi napravil tudi jaz — lepo v svet, otroke pa tujim ljudem na rame... Ampak ukanil se je, tako ne pojde več dalje. Nekaj dá človek, nazadnje pa mu je le preveč.«

Francko je izpreletelo — obrne se in pojde ter jo ostavi v veži. Stopila je bliže in je govorila hitreje.

»Saj ste obljubili, gospod župan... takrat, ko je šel v šolo... jaz sama bi nikoli ne bila na to mislila... zanašala sem se... In če jutri ne bo denarja, ga sunejo na cesto... vsega bo konec... kakor Boga Vas prosim...«

Nekoliko je pomislil, nato je posegel po denarnici in ji je dal petak, lepo zvit, še čisto nov.

Hotela se je zahvaliti, ali obrnil se je takoj in je šel k durim, ki so peljale v štacuno.

»Tako brž mi ne pridite več blizu!« je zaklical za njo, ko je bila že pri vratih, in sladka hvaležnost, ki se je bila vzdignila v njenem srcu, je izginila v tistem hipu. Ko ji je bil pomolil petak, je zrastel pred njo, visok in plemenit človek in tudi njegov obraz se je bil izpremenil, čutila se je grešnico, ker je mislila prej, da je sirov in osoren. Zdaj, ko je odhajal v štacuno s težkimi koraki, je bil spet prav tako sirov, debel in grozen, da se je bal človek predenj in da je strepetal, če so se ozrle nanj njegove srepe sive oči.

To je bilo pet goldinarjev, ali dolg je bil velik, še pet jih je bilo treba, najmanj še, brez vsega drugega. In raztrgan hodi po Ljubljani in lačen je, ker nima večerje — hodi po mestu, gleda morda po izložbah, kjer so kolači in klobase, in lačen je in si misli: »Kaj dela mati, da nič ne skrbi zame, da mi ne da kruha, kos lepega belega kruha...«

Dalje, Francka!

Šla je počasi po stopnicah, kjer so stanovali sodnikovi. Postala je, ko je prišla do velikih belih vrat, ki so bila zmerom zaklenjena in je bilo treba pozvoniti. Roka se je vzdignila do črnega gumba, ni si upala pritisniti, omahnila je. Znotraj se je slišal rezek glas, prepirali so se; Francka se je že hotela vrniti, strah jo je bil obšel. Toda zašepetalo ji je na uho, da, zakričalo je od daleč: »Lačen je; hodi po ulicah in gleda v izložbe in lačen je...«

Pritisnila je na gumb, zazvonilo je s tankim zvokom. Komaj je odprla dekla in je Francka vstopila, je že prišla gospa po mostovžu. Suha je bila, siva v lice, nosila je naočnike in spodnja ustnica je bila velika in napeta.

Preden je Francka izpregovorila, je zakričala gospa: »Kaj pa Vi? Še Vas sem čakala!«

»Zaradi sina, ki študira...«

»Naj gre krave past! Berači naj ostanejo doma! Na tuje stroške je lahko študirati. Kdor ne more, naj pusti. Take gospode bi imeli lahko dovolj... danes ta, jutri oni... ves klanec bi si naprtili... Naj gre krave past! Zbogom!«

Gospa je bila že daleč na mostovžu, stopila je v izbo in je zaloputnila duri za sabo. Francka je stala mirno, lica so ji gorela od sramu in od žalosti.

Prišla je dekla, postarna ženska, in se je smehljala pol dobrodušno, pol škodoželjno.

»Da bi bili prišli pol ure, uro prej, pa bi bilo vse dobro... Hišna jo je razjezila in zdaj je kakor zlodej. Še mačka je sunila v vežo, ki ga ima rajša nego moža.«

»Samo pol ure!« si je mislila Francka, ko je odhajala po stopnicah. »In zaradi te pol ure... je on lačen in ne dobi kruha. Zaradi hišne, ki je morda razbila krožnik... Kaj je naredil hišni, da ne dobi kruha zaradi nje?... In kakšen obraz, da bi se človek prekrizal in pobegnil strahoma. Kakor levi razbojnik!...«

Stala je na cesti in je premišljevala. Ali on čaka in je lačen, a ona le stoji, kakor da bi se ji nikamor ne mudilo, in premišljuje.

Dalje, Francka!

K župniku. Župnik, star, čemer in malo-beseden, se je ozrl po strani, poslušal je komaj, dal ji je srebrn goldinar in se je vrnil v izbo; komaj da je mimogrede pokimal z glavo.

Nikogar ni bilo, ki bi se bil nasmehnil prijazno, rekel ji: »No, pa malo sedite, Mihovka, in pripovedujte!« in ki bi poslušal s sočutjem, kako se mu godi tam v mestu, kako ga gonijo iz hiše in kako je lačen in raztrgan. Nikjer ga ni bilo, ki bi ji rekel: »Nate, pa popijte kozarec vina in ne skrbite preveč, bo že kako; leta minejo, da človek sam ne ve, kdaj in kako bo končano vse trpljenje; še z veseljem se boste potem spominjali nanj.« — Ni ga bilo, hodila je med samimi tujci in grdo so gledali

nanjo, s težkimi zapahi so bila zaklenjena srca, nili špranja se ni odprla.

Prišla je mimo krojačeve hiše; krojač je odprl duri, stopil je na cesto in jo je pozdravil. Kakor beračica je stala pred njim, s ponižnim obrazom in z upognjenim životom.

»No, kam, Mihovka?«

Ni se nasmehnil, debeli obraz je ostal resen. Vprašal je samo iz navade in ni mu bilo prijetno, da je stala pred njim kakor beračica ter gledala nanj z očmi, ki so naglas prosile.

Stopila je bliže, obšlo jo je upanje.

»Po sitnih potih, po takih potih, da bi jih nikomur ne želela. Sina so mi dali v šolo, glejte, in zdaj ne more več dalje; spodé ga iz Ljubljane.«

Krojač se je začudil, resnično sočutje mu je pogledalo iz oči.

»No... zakaj bi ga podili... kaj pa je napravil?«

»Stanovanja ne more plačati, lačen je in raztrgan.«

Krojač je pomislil.

»Glejte, ko bi Vaš stari ostal doma, saj bi imel pri meni dela dovolj... Kaj pa boste Vi sami? Saj še hlač ne morete pošteno zbiti... No, koliko pa je dolžan?«

»Deset goldinarjev; pet jih je dal župan...«

Tresla se je od pričakovanja, — glej, že je segel v notranji žep, izpustil je spet in se je vrnil v prodajalnico.

»Počakajte malol«

Ko je prišel iz prodajalnice, ji je naštel v roko pet svetlih goldinarjev.

»Kadar bo fant doma, naj pride pomerit obleko k meni... Zbogom, Mihovka!«

Pokimal je z glavo in je zaprl duri za sabo.

Francka je hitela na klanec, v žepu so ji cingljali goldinarji, z veselo godbo so spremljali njene vesele in hvaležne misli...

IVAN CANKAR.

DOMA.

Obup in črne misli so hodile
po svetu za menoj, o moja mati!
A kedar stal pred tvojimi sem vrati,
obupne misli so me zapustile.

Hotele niso, da bi vžalostile
obličje tvoje, glej, ker vse izdati
bi morale, kar moram jaz prestati,
ko so z menoj njih temne mračne sile.

A zdaj sem prost. V višini tega kraja
v nemirno srce zopet mir prihaja,
in spet se vračajo otroške sanje.

In če prežijo zunaj ko pijavke
nenasilljive moje spremljevalke,
ne zvedí, mati, nikdar nikdar zanje.

ALOJZIJ GRADNIK.

MATI IN SIN.

Vihar je razsajal tisto noč. V curkih, samo po deset do dvajset metrov širokih, je udarjal v gozde, kjer so pred njim padala drevesa kot bilke. On, osmošolec po maturi, je pa spal, dasi je škripala lesena bajta in so vsi domači vstali in molili. Trikrat je ponoči pritapala mati v njegovo sobico — če je bila vlažna, ozka čumnata, ki so ji doma po pravici rekli »kevdrec«, res sobica — in pogledala sina. Spal je tako zdravo in tiho spanje, da je nekoliko naglušna mati nastavila uho prav tik njegovega lica in prisluškala, ali sploh sope. Nato mu je popravila — brez potrebe — odejo kot mati, ki ne more od otroka, da bi mu ne bila vsaj na videz skrbna, in spet po prstih odšla skozi temne, sicer nepopleskane, pa od starosti in plesni temne duri.

Proti jutru se je vihar polegel; na obrisanem nebu je posvetilo solnce, ljudje pa so na vasi v gručah pretehtavali škodo.

Ko je bilo solnce že tako visoko, da je moglo posijati skozi omreženo okence na posteljo spečega študenta, se je le-ta prebudil, sunkoma se dvignil, oprl na komolec in pogledal na uro.

»Šestnajst ur sem spal,« je izpregovoril na glas, legel vznak in si prekrižal roke pod glavo. Zazrl se je v črn, lesen strop, kjer je bila na tramiču vrezana letnica 1793.

»To je že od sile,« se je pognal še enkrat kvišku, ko so mu začele lesti oči spet skup, segel po tobaku in si sesvaljkal cigareto. Ob tem je zagledal na mizici trobojnico in rdečo hrvaško čepico.

»Dobro smo se maščevali,« je zadovoljen pomislil. »Profesor Florca je steknil, kar je iskal.« In v hitrem kolobarju so plesali dogodki po maturi v njegovem spominu: Hrupni poslovilni večer maturantov, navdušeni govor profesorja Martina, pohod na Rožnik ob luninem svitu, nato skupni izlet, kjer so trčili ob Florco, ki ni hotel preslovenskim dijakom odzdravljati, naskok v njegovo krčmo, — opasani so bili s trobojnicami, in da so še bolj razkazovali svoje slovanstvo, so si trije kupili rdeče hrvaške čepice — v krčmi se je vrstila napitnica za napitnico, seveda vsaka radikalno narodna, tako dolgo, da je preganjani profesor zginil. In nato je povabil Marka prijatelj Andrej, tedaj že medicinec, ki je z neko dunajsko gospo in otroki tudi tamkaj letoval kot domači učitelj, k mizi v skritem kotu pod koštanjem.

Ob tem spominu se je študent Marko ustavil. Kar nič ni videl prijatelja Andreja, samo njo, gospo Hermino. Dasi je bila njegova beseda v tovarštvu veljavna, ob Hermini je bolj jecljal kot govoril. Kako ga je prijela za obe roki, se mu zazrla v oči in mu smehljaje se rekla: »Torej tak fant je ta Vaš prijatelj, gospod Andri! Po pravici ste povedali.«

Marko je sédel plaho in nerodno k mizi in poslušal gospo in jo gledal in se na prvo njeno povabilo izmeknil tovarišem ter spremil gospo Hermino do stanovanja, kjer ga je pogostila s črno kavo. »O gospa!« Z roko je potegnil po laseh, kjer ga je pokroviteljsko pobožala njena mehka dlan, ko mu je padel košček slaščice na tla in je ob pobiranju prevrnil še skodelico: »Ah, takle prirodni dečko, kako ste mi všeč!« se je zasmejala in brez obotavljanja ji je obljubil, da jih obišče čez dva dni zopet.

»O gospa,« je zavzdihnil študent Marko, ki se je preril skozi šole z ljudsko kuhinjo in mu je bila vesela natakarica pri »Beli zvezdi« ves ženski svet. Spomnil se je gospé dane obljube in kar vrglo ga je iz postelje.

Ko se je oblačil, je prvič v življenju opazil vzbokla, skoro preprezana kolena na hlačah. Pomislil je na Andreja, ki je bil ves zal in zlikan. Preštel je denar. Dve šestici sta še tičali v pregledani denarnici. »Ah kaj! V dveh urah sem peš pri njih. — Gospa Hermina!« In spet je videl samo njo, in zgodbe vitezov in trubadurjev iz šolskih knjig so tekle mimo njega.

Tedaj je vstopila mati: suha, drobčkana ženica. Z obrazom, ki je utelešen odsev srca in trpljenja.

»Tak vendar!«

»Dobro jutro, mati!«

»Je že beli dan. Kako si spal! Ali res nisi nič slišal?«

»Kaj?«

»Strašnega viharja?«

»Nič.«

»Ti ljubi Bog; tako je bilo, da smo se bali sodnega dne.« In mu je hitela pripovedovali od tepke na vrtu, ki jo je izruval vihar, do sosedovega hleva, ki mu je odneslo streho. Marko se je oblačil in umival in raztresen poslušal mater, da je ujel komaj polovico vseh dogodkov. »Tako?« — »Aha!« — »Res?« S takimi besedicami ji je skušal dokazati, da jo posluša. Mati je med pripovedovanjem postiljala, premeknila kako malenkost, da si je dala več opravka, in je s suho roko ves ta študentovski drobiž, ki ga je tako cenila, božala in blagoslavljala.

Ko je mati napovedala sinu vse novice, je nastal za trenutek molk med njima. Mati je segla po rdeči hrvaški čepici in jo ogledovala.

»Káko pokrivalo pa je to?«

»E, študentovska neumnost! — Lejte, rebra kaže,« je pomolil materi ogoljeno ovratnico.

»Za doma bo že še. Potrpi. Ko prodam maslo in piščeta, si kupiš novo.«

In spet sta molčala.

Vendar je to pot Marko začel:

»Mati, ali imate kaj denarja! Očetu ne rečem, saj veste.«

»Bolje bi bilo, da ni prijatelj.«
»Zakaj?«
»Zgubil se bo, če se že ni.«
»Andrej?! Če ni hotel iti za duhovna — je seveda izgubljen. Torej ves svet je izgubljen, samo duhovni še niso.«

»Fant, kako si nespameten!«
»Zakaj bi pa potem ne šel?«
»Zaradi tiste ženske.«
»Zavoljo gospe Hermine?«
Marko je vztrepetal, stopil skoro grozeče pred mater, da brani njo, gospo.

Mati se ni genila.
»Kako ji pravijo, ne vem. Tista je, ki je z njo Andrej, kakor ni prav.«

»Kdo trdi to, povejte!«
Marko je trepetal. V njegove sanje je treščilo.
»Zašto ne hodi tja.«

»Pa prav zato pojdem. Andrej jim posveti. — Take laži.«

Nastal je kratek molk. Marko je hodil po sobici, tiščal roke v žepih, odsunil stol, ki mu je bil na poti, da se je zvrnil, pa ga je dvignil in postavil trdo na noge. Mati se je borila. Srce je zmagovalo in zato je izpregovorila mehko:

»Marko, jeli, da ne pojdeš?«
»Sedaj na vso lašč, da veste,« je odvrnil klju-
bovalno.

»Prikleniti te ne morem,« je hitro povzela mati. Strašno je trpela, da je izrekla:

»Sin, skupno posteljo ima ta poročena ženska z njim.«

»Z Andrejem?« je obstal sin kot pribit na mestu.

»Z njim,« je tiho ponovila mati in na jok ji je šlo.

Marko je zagrgral, kot bi pogoltnil kletvico, razklalo se je v njegovi duši prav vse na dvoje; popolnoma nič se ni zavedal, ali je bolečina bridka od ljubosumnja, ali je grenka zaradi nevere, ali peče, ko se ruši v njem ves lepi, študentovski svet.

»Ni res?« je kriknil, grabil po mizi, zmečkal trobojnico, vrgel hrvaško čepico ob tla, zaškripal in iskal, kaj bi zagrabil, da bi strl. In tedaj je šinilo njegovo oko na staro pištolo, ki je visela na zidu. Zagrabil jo je in nastavil rjasto cev na prsi.

Takrat pa so se dvignile k njemu koščene materine roke, žena je zdrknila na tla, se oklenila njegovih kolen in rekla s trpko bolestjo:

»Sin, ali nimaš duše?«

Marku je omahnila roka, pištola je ropotaje padla na tla, s silo je razklenil materine roke, izjecljal: »Saj ni nabit!«, in zbežal iz sobe na vrt. Tam je taval od drevesa do drevesa, se naslanjal na plot, segal po suhih vejicah v drevje in jih trl med prsti, dokler se ni ves omoličen zgrudil pod jablano, se vlegel v travo in skril vanjo lice od jeze in sramote.

Dolgo so mu v zmedenem vrtincu vrele slike po glavi: matura, nepopisen občutek svobode, podjetna razposajenost dijakov, in gospa, in spet slovanstvo, napitnice, profesor Florca, — gospa in Andrej — in dom in mati in prepir in pištola... in gospa in mati.

Počasi se je vse razblinilo, a ostali sta ona in mati. Obrnil se je vznak in pogledal v solnce. Odleglo mu je. Zaklopil je oči in preudarjal. Prav vsak gospejin smešek je na drobno pregledal, vsako njeno kretnjo pretehtal, ponovil njene besede: ne, ne, ni res! Ali naenkrat je obtičal pri trenutku, ko ga je Hermina pobožala po laseh. Zasvetilo se mu je. Kako ga je pogledal tedaj Andrej, kako naglo vstal in gospo opozoril, češ, Riko joka, zato, da jo je ločil od njega. Srce mu je vztrepetalo, med srčne utripe je udarila materina beseda: Sin, ta poročena ženska... Marko je z vso silo spomina ujel materine oči. Ne, v njih ni bilo laži. — In zato je segel v svoji onemogli oholosti na zid po pištolo, komedijant, in ponižal mater na kolena. Tak sram ga je obšel, da se je obrnil od solnca in spet zaril obraz v travo. Samo eno je kluvalo v njem: Pojdi k materi in popravi! In dasi ga je stokrat poklicalo, ni šel.

Takrat je tiho zašumelo ob njem. Njegove rame se je doteknila roka:

»Marko, zajtrkovať pojdi!«

Marko se je sunkoma obrnil in že v grlu je bila beseda, da bi jo izpregovoril, a je ni.

Mati se je sklonila do njega, sedla v travo in mirno, kot da se ni nič zgodilo, začela:

»Marko, večkrat sem te premišljevala. Takole mislim: ne hodi v semenišče. Potrjen si, pojdi eno leto k vojakom, premisli in si potem izberi, kakor veš, da bi bilo za telo in dušo najbolj prav. Prosim te, ne misli name.«

Marko je bil strt.

»Mati, pustiva to,« je prazno izrekel, vstal in šel tih ob njej v vežo, hitro izpil skodelico mleka in speč izginil na vrt, odtod šel naprej skozi vas in se skril v borov gozdiček.

Legel je na grobljo, pa se mu ni dalo ležati. Nemiren je postajal od bora do bora; ves hrup, vse besede in vse osebe od natakarice pri »Beli zvezdi« do gospe Hermine, vse ga je spremljalo in zdelo se mu je, da vsak od teh za ves prazen nič, ki ga je imel od njih, vendarle zahteva: Marko, misli name!

»Pojdite k vragul« je naenkrat jezen obstal pri starem boru, a se vendar te besede skoro ustrašil, ker je srce čutilo sladkost veselih ur.

Truden je iskal z očmi po suhem igličevju, kam bi legel. V srcu je speč zaključalo: »Ne misli name, sin!« Omahnil je na tla in vse, kar je obličalo v prsih, se je izlilo v en sam vzdih: »O mati!«

F. S. FINZGAR.

BESEDE UMIRAJOČEGA DIJAKA.

Ah, koder sem hodil, se lépil ob usta je strup,
in koder sem blodil, je bil moj tovariš obup.
Ničesar ne morem ti dati, a vendar na grudi
bi tvoje še enkrat rad pal, te poljubil
in to ti povedal, da vse sem, le tebe ne, zgubil.

ALOJZIJ GRADNIK.

TUJA UČENOST.

Moja mati je bila kmetiški otrok; rasla in do-
rasla je čisto nedolžno kakor cvet na polju. Ko
se je možila, ni znala ne brati ne pisati. Obojega
se je učila šele tedaj, ko smo mi otroci doraščali;
bdela je ponoči, da bi je nihče ne videl. Pisala je
z neokretno roko, črke so bile zelo velike; ali še
zdaj se spominjam, da je bila njena slovenščina
lepa in čista in da nam je popravljala besede.

Ko smo se naučili brati in pisati, smo začeli
s slovensko in nemško slovnico in s težavnimi
računi. Mati se je vsega učila z nami. Pretenke in
preveč oglate so ji bile nemške črke, nazadnje
pa se jih je privadila. Čudno se mi je zdelo, ko
sem slišal iz njenih ust prvo nemško besedo, toda
preudaril sem takoj: »Mati zna vse, čemu bi
nemški ne znala?«

Tako je bilo, dokler smo bili vsi doma; nenadoma pa je seglo med nas kakor silen veter in razkropili smo se na vse strani.

Poleti je bilo, ko sem se vrnil domov; prinesel sem s seboj skladovnico nemških knjig. Trinajst let, mislim, da mi je bilo takrat. Prvo noč sem zaspal ves truden, pa sem se o polnoči vzdramil, ker mi je bila zasvetila luč na trepalnice. V polspanju in preplašen sem se ozrl po izbi; mati je sedela za mizo, moje knjige je imela pred seboj.

»Mati, saj te stvari niso...!« sem vzkliknil, pa mi je bila beseda zastala v grlu kakor od sramu.

»Kaj da niso?« je vprašala mati; njen mladi obraz je bil ves zardel.

»Tuje stvari so, pustite... kaj bi z njimi?« sem rekel s tišjim glasom. Čutil sem, da sem jo bil užalil, in tudi sem čutil, da vidi ona mojo hinavščino in moj sram.

Držala je knjigo v obeh rokah in je strmela vanjo; zdi se mi, da je bil Goethejev Werther.

»Glej... ali sem se učila nemški... saj razumem, če kdo na cesti govori... ali teh besed ne razumem... nobene ne razumem!«

»Saj ni treba, mati, saj ni treba, da bi to razumel!« sem ji govoril ves prestrašen. »Ni treba tega razumeti!«

Zdaj vem, kar sem takrat le slutil: da je bila mati otrok, bel in čist, ko smo bili že oskrunjeni otroci.

Počasi je zaprla knjigo, položila jo je k drugim, nato je stopila k meni.

»Kaj je v teh knjigah?« je vprašala.

»Tuja učenost!« sem odgovoril. Samo jezik je tako odgovoril, v mojem srcu pa je bila velika žalost; že ob tisti uri je bilo v njem listo koprnenje, ki je zdaj zavedno silno in grenko: »Da bi bil ko ti, o mati, cvet na polju; da bi nikoli ne okusil spoznanja!«

»Povej mi, kaj pravi ta tuja učenost?« je rekla mati.

»Sam ne vem!« sem odgovarjal vznemirjen in zlovoljen. »Vsakemu pravi drugače, kakor je že uho in pamet! Meni pove kaj lepega, komu drugemu pa kvasi in kvanta!«

Mati se je vsa zgrozila.

»Kje si se naučil takih besed? Ta učenost te jih je naučila!«

Sedla je k zglavju, da so bila njena lica čisto blizu mojih.

»Ali veš, kaj si snoči zamudil?«

»Ne vem!«

»Gledala sem in sem čakala, nazadnje pa si zaspal. Nič nisi molil snoči, še pokrižal se nisi!«

Molčal sem; v mojih mislih pa se je ljubeznivo in sočutno smejala.

»Mati, mati, otrok ti mladi, nedolžni!«

»Še pokrižal se nisi! Truden si bil, ali ne tako truden, da bi roka ne dosegla čela... Glej, zdaj

vem... ko sem se doteknila tiste knjige, sem občutila... zdaj vem, odkod tvoje modre besede in tvoj čarobni smeh. Tuja učenost ti je segla v srce, napravila te je mlačnega in lenega...»

Zaspan sem bil, njene besede pa sem slišal vse in sem jih razumel. Ali toliko hudobne hinavščine je bilo v meni, da sem zatisnil oči ter sopel globoko kakor v trudni dremavici.

Mati je tiho vstala, sklonila se je do moje glave in me je pokrižala na čelo, na ustna in na prsi. Skoz presledek narahlo zatisnjenih trepalnic sem natanko videl njen obraz; in tudi sem videl, da so bile njene oči solzne in da so se ji ustna tresla.

»Na Boga ne pozabil Na Boga ne pozabi nikar!«

Pokrižala me je vdrugič; tako globoko se je nagnila k meni, da sem čutil na licih toplo sapo iz njenih ust. »Pri Bogu ostani!«

Nisem se genil in nisem odprl oči, zaspal pa nisem dolgo. Lepe pa žalostne so bile moje misli:

»O mati! Tvoja duša je brez madeža, kakor solnce na poletnem polju! O mati, otrok svojih otrok, da bi nikoli ne spoznala te sovražne tuje učenosti! O mati, v učenosti ni ljubezni — ti pa si ljubezen sama, že tvoj smehljaj je paradiž, vesel in solnčen, brez črnega spoznanja. V toplem domačem hramu si ostala, mi pa smo prezgodaj odpahnili duri v tujino in mraz!«

IVAN CANKAR.

VZDRŽAL JE ...

Nista govorila, ko sta zajemala iz ene sklede – mati in sin. Jed je bila prepojena z grenkostjo slovesa. Tiho, počasi sta drseli leseni žlici po glinasti skledi. Mati se je jedi komaj dotikala. Ni občutila slasti do južine. Tesnoba je stiskala njeno grlo. Ni enkrat ne bi zajela, da ni bilo zaradi sina. Da ne bi jedla ona, tedaj bi tudi Janez položil žlico in odšel lačen z doma na dolgo pot. Kedar sta se žlici kakor ponevedoma zadeli v skupni skledi, sta oba hkrati dvignila povešene oči. Dvoje pogledov, plavajočih v skrivani rosi strahu in upanja, se je srečalo in govorilo v nemem molku glasne besede slovesa.

Sin je prvi položil žlico na mizo.

»Ali ni dobro, Janez?«

In v istem hipu je obstala tudi materina desnica in ni več segla po jedi.

»Dobro je, mati! Toda ura prihaja. Da ne zamudim ...«

Sin je vstal, z njim vred je vstala mati in odnesla posodo v kuhinjo. Janez je slišal v sobo, kako je zakrulil težki pokrov materine skrinje v shrambi. Do mozga mu je segel ta glas. Kakor bi kdo prebodel srce, da izpije iz njega zadnjo kapljo življenja.

Ko je mati odprla vrata v hišo, je spustil sin skromen kovčeg na klop in se ozrl.

Materina desnica, ki se je tresla, je krčevito stiskala pet desetkronskih bankovcev. Sinu je podplula rdečica bledikasto lice. Kakor val sramu ga je oblilo po obrazu. Pet let že ni prejel od revne matere ni vinarja. Preživljal se je v mestu s poučevanjem in za vsake počitnice prihranil toliko, da je mogel podariti materi skromno vezilo. Toda sedaj gre v neznano mesto. Kaj bo tam? Vse tuje, vse dražje. Občutil je v tem hipu, da se ne podaja v boj za življenje sam, marveč da je s seboj potegnil tudi mater. Jasno je videl na bankovcih lesno grozo zatajevanja in odpovedi materine. Koliko je štedila sirota pri vinarju, da je narasla ta ogromna vsota v skrinji. In sedaj je zazevala skrinja, zaječal je pokrov, in v trenutku je izteklo iz nje, kar se je nabiralo po kapljah v letu, morda v dveh — treh letih...

»Na, Janez! Vzemil! Za prvo silo! Potem bo že Bog preložil in pomagal!«

Mati je naštela na mizo. Tresoči prsti so se doteknili vsakega bankovca posebej, kakor bi se v bridkosti poslavljali od njega. A v materinih očeh ni bilo bridkosti. Kakor bogatemu, ko šteje tisočake dote na mizo pred ženina, tako je bilo materi. Prevzemal jo je skrivnostni ponos ob tolikem bogastvu, kakor ga še ni mogla položiti pred sina.

Janez je denar spravil. Tudi njegovi prsti so se tresli. Vso težo dela in truda so občutili, na denarju so visele materine ure, skrbi in znoja polne.

»Mati, Bog Vam povrni, in tudi jaz Vam plačam. Da mine vsaj pol leta, potem upam, mati, da bom rešen.«

»Janez, ne boj se! Pol leta vzdržim. Telička je lepa. Ne dam je rada od hiše. Ali zaradi tebe, sin, se zgodi. In na zimo ne zakoljem doma. Prodam. Se že kako prerinem do pomladi.«

Sinu je silila grenkost v oči. Z obema rokama je segel po materini desnici — in jo poljubil — prvič v življenju. Na suho materino roko je kanila solza, in tedaj mati ni več vzdržala. Odmeknila mu je roko in v svetlosti in slovesnosti polnem objemu sta se strnila mati in sin — prvič, odkar se je Janez iz materinega naročja napotil v svet. In tedaj je Janez prvič živo občutil, kako svet in kako sladak je materin poljub...

Štirje meseci so potekli.

Pred naravoslovcem Janezom je ležalo na mizi materino pismo. Sin ga je že prebral. Njegove trudne oči so visele na zadnjem stavku: »Ne obupaj, Janez! Vzdrži! Nisem zaklala doma. Pa se je dobro prodalo. Še tri mesece bodi brez skrbi!« Kakor glas božji je donelo od teh krivenčastih črk.

In Janez je potreboval tega glasu, ki mu je v zdvojenosti veselo in pogumno zaklical: »V boj — v boj, za obstanek! Vzdržim! Če ti vzdržiš, mati, zakaj ne bi sin!« Skrbno je spravil materino pismo,

zavihnili ovratnik oguljene suknje, se stisnil v dve gubi, pomeknil bliže borno svetiljko in odprl debelo knjigo. Toda prvi hip ni mogel nadaljevati učenja. Preveč se je vznemiril.

Roke je vteknil v žep in začel hoditi po sobi.

Ura je bila šele dve popoldne in v njegovi sobi je že gorela luč. Peč je bila mrzla, zunaj pa zima.

»Štiri mesece že v tej ječi,« je preudarjal. »Ali je tako življenje vredno življenja, ali je vreden kos kruha takega trpljenja? Prezebam in stradam; moj stan — brlog, mati strada in prezeba doma. Fej, tako življenje! Da bi pač vedno tam gori ostal in čedo očetovo pasel,« je začel polglasno deklamirati predse. »Čemu sega berač po belem kruhu? Tudi po kruhu modrosti ne segaj! Siromak si — in siromak ostani. Če si pastir, če si hlapec, se nasloniš ob vola v hlevu in se ogreješ, če nimaš peči. Edino ti — revni študent — se nimaš nasloniti nikamor. — Ali nisem trkal, prosil, prebredel ves Dunaj za košček kruha? In ga nisem prosil zastonj. Oj ne! Poceni prodajam. Kar imam — kar znam. Branjevec nastavi gnilo jabolko in ga spravi v denar: Od mene ne mara nihče zdravega sadja — mojega uma... In če obupam, če se napotim v domovino, lačen in upál, pa pokažejo za menoj s prstom: »Glejte ga, nepridiprava, pokvarjenega! Postopač! Mlatit naj gre! Lenuh! Materij pojé bajto, če je že ni. Sramota takal.« In nenadoma so se mu zaokrenile misli in se je

spomnil tovariša, ki mu je govoril: »Pojdi k židu! Kaj študiraš lačen? V veselje z nami! Kaj nas briga!«

Ročno je sedel k mizi, ob svetiljki si ogrel roke in začel pisati beležke iz debele knjige. Moč je rasla, železna volja je pogazila skušnjavo. Mraz krog srca je ginil, kakor bi kipela vročina od materinega pisma.

Bled, shujšan in truden se je napotil k izpitu. Sloves profesorja mu ni dajal upanja. In vendar je šel.

»Delal sem, res da v trpljenju in bedi — toda delal sem.«

Ko je vstopil v predsobo, je hodil po parketu tovariš. Zelo gosposki je bil. Tri brazgotine na licih so pričale, da zna braniti čast s sabljo. Obleka je bila vzorna, da je Janez šele v tem nasprotju spoznal, kako siromašna je njegova. Ozrl se je preko rame — on, stara hiša — na plahega bruca.

Janez se za ta pogled ni menil. Bil je pač človek, ki je v rani mladosti začel biti boj in je lahko pogledal vsakemu v lice ter rekel: Kar sem, sem sam iz sebe. Zato je smelo stopil do tovariša in ga vprašal, ali morda ni profesorja doma.

Dijak se je ponosno obrnil od okna in premeril Janeza z nekoliko zaničljivim pogledom, si popravil naočnike in odgovoril:

»Doma! Pa nekoga davi s svojo strogostjo in ga bržkone tudi obglavi, kakor je njegova navada!«

V tem hipu so se odprla vrata in gorečih lic je prišel iz sobe dijak od kolokvija.

»Kako?« je hitel vanj elegantni mož.

»Vrag naj vzame njega in njegovo anatomijo!«

»Torej nič?«

»Pojdi in poskusi!«

Dijak je vstopil.

Janezu je pa strah napolnil dušo. Srce mu je kljuvalo — kakor potapljajoči se čoln je bila njegova nada.

»Ne vzdržiš! — Ha — pet mesecev študija — smešno — beži — uidi sramoti...«

Ali kakor klic iz domovine je zadonelo:

»Janez, vzdrži! Ne boj se! Tvoja mati je s teboj. Bodi mož!«

In v istem hipu so se že zopet odprla vrata in s kletvico na ustnicah se je vrnil elegantni študent.

»Ne bodite abotni! Pri njem mora vsak propasti! Pojdite z menoj! Imam stolak —«

»Ne grem,« je rekel odločno Janez in vstopil.

Mine pol ure... poteče še druga polovica. Profesorju zaigra na licu smehljaj zadovoljstva. Profesor vpraša:

»Kako dolgo ste proučevali to snov?«

»Pet mesecev!«

»Pet mesecev?«

Profesor je pogledal s prodirajočim pogledom Janeza. Nevera se mu je brala na čelu.

»Torej samo pet mesecev?«

»Da, in to v bedi, mrazu in lakoti...«

Profesor se dvigne s stola, iztegne desnico preko mize in jo ponudi Janezu:

»Čestitam, Vi ste moj prijatelj! — Vaše bede je konec. Taka volja zasluži plačilo...«

Za dva tedna se je topila siromašna mati v radosti. Sin ji je sporočil z Dunaja: »Mati, konec je bede, veselite se! Na gorkem stanujem, jem do sitega, vse je končano, ker sem vzdržal. Vzdržal sem pa zaradi Vas in na Vašo besedo, predraga, preljubljena moja mati...«

F. S. FINZGAR.

SPOMIN.

Dobra je bila naša hiša, lep je bil pogled njenih oken in stene so nas pristrčno objemale. Naši travniki so bili polni metuljev, naša ajda dišav prepolna, rdeča detelja vesela od smeha. Mati niso poznali počitka, roke so jim drhtele v delu, še preden je bil dan in še v noč, dokler ni zamrla svetiljke luč. Ko pa je bil brač izginil v tuji zemlji in se je ondi zanj grob odprl, se je prelomilo materino življenje. Se jim je zateknilo delo, se jim je razparal pogled, pajčevina drobnih gubic se je razpredla čez njih obraz. Od časa do časa so se zamislili in so jim onemele roke v naročju.

Pa sem jim dejala:

»Mati, na polje bo treba.«

»Na polje?«

Posedali so ob žitu in so v mislih prekladali žitne bilke iz roke v roko in molčali. In potem so se jim v trepetu razklenili prsti in bilke so obstale v naročju.

»Tako se mi je sanjalo,« so pravili, »da je prišel Jože in je dejal: Mati, z menoj morate. — Kako, sem dejala, ko je žito zrelo in bo treba žeti. — Kesanje obudite, mati, z menoj pojdete. — In je izginil.«

»To so bile sanje, mati, in nikamor ne pojdete.«

»Niso bile samo sanje.«

Prej tako delavni, so posedali mati doma in zrlji po dolini; prej tako varčni, niso nič pazili na izdatke in so se oblačili v praznje obleke.

»Saj ni božič, mati, tudi velika noč ni!«

»Kaj bom hranila.«

Zaskrbelo me je. »Mati so bolni, kaj bo?«

In kakor bi bilo nocoj, še danes vem: ležali sva v postelji, zunaj je sijala mesečina, tepka je risala veje na steno, mir je držal hišo in vrč. Pa je potrkalo na stropu.

»Slišiš?« so v šepetu zadrhteli mati.

»Slišim,« sem v trepetu odvrnila.

»Slišiš?« so dehnili mati.

»Slišim.« Še enkrat sem vzdrhtela.

»Svoj lastni spomin slišim,« so zašepetali mati in zdelo se mi je, da so se nasmehnili.

Pogledala sem jih.

»Kaj drugega je bilo; ne mislite teh strašnih misli.«

Mati pa so dejali:

»Tudi ti moli — jaz kesanje obujam.«

In prišel je dan in prišel je drugi dan. Zemlja je zevala v širokih razpokah. Vročina nas je páčila, težke so nam bile roke v delu. Prišle so megle na nebo, privlekli so se oblaki kakor huda beseda in črni kakor greh.

»Nevihta bo,« sem dejala, »po žito moram.«

»Tako sem trudna,« so odvrnili mati, »nikamor ne morem in tudi ti ostani doma.«

In sva se naslonili na okno.

Že je pripihal veter, lepka se je krivila; v črnem zaštoru je drhtelo obzorje, težke kaplje so potrskale na šipe.

Mati so zrlí kakor zamaknjeni, a hip za hipom so se stresli, že sem mislila, da jim je slabo.

»Matil«

Tedaj se je zablislilo, rezek piš se je vrgel na okno. Zabobnelo je, kakor bi se podrla zemlja. Omahnili sva.

»Matil!«

Potem sem se zbudila: ljudje so govorili vame, gledala sem jih, gledala in jo! — izpregledala: mrtvi so ležali mati poleg mene.

Hudo sem zbolela.

Zdaj ni naše hiše več, v tujih rokah so njene
bele stene, naše ajde dišijo drugim ljudem.

Jaz moram v službo.

Tako se bojim.

MARIJA KMETOVA.

MATERINA MOLITEV.

V tujino odšel je, izginil je v njej
kot žar, ki v teminah ugasne,
in dan na dan mati ga klicala je,
naj vrne čez griče se jasne.

In njena ljubav je šla križem svet,
po tujem povsod ga iskala
in slednji večer v hrepenečih solzah
je trudna, potrta zaspala.

In njena ljubav je šla križem svet,
povsod od ljudi ga prosila,
in vsako jo jutro je nova bridkost
obupano, plaho vzbudila.

In slednjič je mati z molitvijo
na vrata nebeška potrkala:
»Vsaj en večer naj sirota bi se
nebeške tolažbe nasrkala...«

Ni trkala dolgo, zaupanje ji
odprlo nebeška je vrata:
V domačih je vratih sinko obstal
jecljaje: »O mamica zlata!«

LEOPOLD TURŠIČ.

POSLEDNJA CESTA.

To noč sem slišal, kako je v dalji moja bedna mati
govorila z menoj:

— Ti, ki si v mojem klasu prvi plod in si menil,
da si od mene padel v brezcilnost:

nič se ne boji!

Naj tvoje ranjene misli klonijo v še tako blaznem
obupu,

vendar še en cilj je pred teboj.

Ko boš že čisto onemogel, zagledaš ob zadnjem
kilometrskem kamnu poslednjo cesto pred seboj.

Smrt...

In nanjo stopiš.

Če prej ne, takrat doznaš vse skrivnosti, sin moj.

In da je bil v tvojih samotah vendar nekdo —
jaz s teboj.

KARLO KOCJANČIČ.

MATI ČAKA. ✓

Tujec, vidiš to luč, ki v oknu gori?
moja mati me čaka, in mene ni,
vse tiho v noči, polje temno,
zdaj bi stopil tja, pokleknil pred njo.

Mati, poglej: Nič nočem več od sveta,
reci besedo, besedo, besedo od srca,
da bo v njej mirna luč in topel svet
zame, ki tavam okrog ubit.

Joj! Ugasnila je luč. Zakaj, ne vem.
Šel bi pogledat, tujec, a zdaj ne smem.
Daj mi, da morem umreti tukaj sedaj —
glej, meni je ugasnil edini, poslednji sijaj.

SRECKO KOSOVEL.

VRNITEV.

Kam drugam? K Vam se vračam, mati.
Vsa slabočna. Vsa drugačna. —
Ne! Ni treba kruha.
Nisem lačna.

Žejna, žejna. Žejna sem do smrti.
Komaj v prošnji roke vijem. —
Ne! Ni treba vina.
Ga ne pijem.

Materinske žejna sem besede.
— Dolg odmor je bil med nama. —
Ne! Ni treba nauka.
Vem ga sama.

Žejna Vaše tople sem besede.
— Bog mi temni greh oprosti! —
Ne, proč z Vašim jokom.
Moj je dosti.

Kaj ste toplo mi zašepetali?
Dajte, mati! Brez ovinkal!
Enkrat še povejte! —
»Moli, Tinkal!«

SILVIN SARDENKO.

NEZAKONSKA MATI.

Kaj pa je tēbe treba biló,
Dete ljubó, dete lepó,
Mēni mladi deklici,
Neporočēni materi? —

Oče so kleli, tēpli me,
Mati nad mano jokali se;
Moji se mēne sram'vali so,
Tuji za mano kazali so.

On, ki je sam bil ljubi moj,
On, ki je pravi oče tvoj,
Sel je po svetu, Bog ve kam,
Tebe in mene ga je sram.

Kaj pa je tebe treba biló,
Dete ljubó, dete lepó!
Al te je treba biló, al ne,
Vendar presrčno ljubim te.

Meni nebo odprto se zdi,
Kadar se v tvoje ozrem oči,
Kadar prijazno nasmejaš se,
Kar sem prestala, pozabljeno je.

On, ki ptice pod nebom živi,
Naj ti da srečne, vesele dni!
Al te je treba biló, al ne,
Vedno bom srčno ljubila te. —

FR. PRESEREN.

VEČNIM SPOMINOM

V materinem smrtnem izrazu sem našel spoznanje.

(Ivan Cankar.)

Nikdar se me niso doleknile očetove ustnice... Nikoli nisem videl očeta, da bi poljubil mater... Ali je čudo, da tudi otroka nista bila deležna poljubov materinih?... Za zadnje slovo pa sem se sklonil nad njeno čelo, po katerem je trepetala rahla zarja umirajočega življenja...

Obstopili smo v tihi noči njen mrtvaški oder. Oče je stopil do nje, ki je sanjala sredi sveč in rož, vsa pokojna, smehljajoča se: »Kako si lepa, Režica!« (Nikdar je ni prei tako mehko nagovoril.) Prijel jo je za roko. »Z Bogom, nevestica! Kmalu pridem za teboj!« In v tem hipu ni bilo ne solze ne bridkosti v nas. Takrat mi je bilo šele razodelo, kako velika je bila njuna ljubezen, kako močna njuna vera.

(F. S. Finžgar.)

A so spei, katerih življenje je sama ljubezen do matere, molitev za mater. Desem, čudovilo lepa, jim je slednja misel na mater; biser, čistejši nego najlepši v kroni kraljevi, jim je hvaležen spomin na mater...

(Ksaver Meško.)

SPOMIN.

O, dolgo je, kar sem zapustil
za zmeraj te, hiša domača,
z ljubeznijo tiho in verno
spomin se k tebi mi vrača.

In v mislih obiščem pogosto
vse one ljubljene kraje
in z materjo drago se vrnem
v mladosti nezabljene gaje.

V srajčici dolgi, robati
zagledam samega sebe,
za sivim predivom pri oknu
predico zamišljeno — tebe.

Jecjal mi otroku je jezik,
okorno beseda začela
je klicati: »Mati!« a tvoja
ljubezen me je razumela.

Iz bukev sem bral ti starinskih
pozimi pasjon in Kempčana,
poslušala si me in predla,
ponižno v trpljenje vdana.

Ti zarjo si zjutraj budila,
ko bila pred njo si pokoncu,
in s srpom na polje hitela
v pozdrav si nebeškemu solncu.

Kot z žarom obliti so tebi
bleščala med žitom se lica,
s teboj je molitev visoko
pošiljala k Stvarniku ptica.

Trpela, molila, sivela
pri delu si leto za letom,
prijazna in dobra sirotam,
v prijateljstvu z Bogom in svetom.

Hodila po zemlji si tiha,
bila si spokornica sveta,
in pesem je tvoja iskrena
le Njemu bila zapeta.

Srce si razdala otrokom,
kot ptica si pelikan bila,
da z roso ledeno so tvoja
trpeča se lica oblila.

Umrta si s pesmijo nežno,
da misliš le nanjo, Marijo,
ko zlata se zarja razgrinja
in kadar se zvezde bleščijo.

Pri svetem Štefanu trudna
počivaš, in zame svetišče
tvoj grob je ubogi, kjer moje
srce te pogosto poišče.

O, Mati, kako bi ljubezni
morje neizmerno imelo
prostora v tihotni gomili,
kjer tvoje srce je strohnelo. —

Spletena ti krona iz rož je,
ki jih je rodilo trpljenje,
in v zlati je slavi nebeški
povišano tvoje življenje.

CVETKO GOLAR.

NJENA PODOBA.

Ne vem, ali sem že napisal, ali sem le pravil,
kako se je zgodilo z njeno podobo. Kolikor bolj
je spomin grenak in bolesten, tolako pogosteje
zaboli v srcu.

Mati se nikoli ni dala slikati. Ko je ležala na
mrtvaškem odru, sem se spomnil, da jo bodo
zakopali, nasuli na rakev težko in visoko gomilo
in da nikoli več ne bomo videli njenega obraza.

Sam sem bedel ob njej. Tako globoka je bila
tišina v izbi, da sem skoraj slišal svoje žalostne
misli. Časih je zaprasketala sveča, plamen je
švignil više ter je obžaril njen obraz in njene roke,
ki so se bele in trde oklepale razpela.

Poiskal sem papir in svinčnik, da bi risal njen
obraz, kakor je bil lih in miren v smrti. Začel sem
težko in trudoma, ker se mi je roka tresla in so
me oči skelele od zatohlelega vzduha. Pod temnim

zelenjem se je svetil obraz, kakor iz belega kamna izklesan. Ob poslednjem vzdihu se je bila nasmehnila in tisti smehljaj je ostal na ustnicah.

Bral sem nekoč, kako je umiral svet mož. Vsa izba je bila polna sorodnikov, prijateljev in občudovalcev, jok in stok se je razlegal prav na cesto. Ali v tistem trenutku, ko je sveti mož izdihnil, so prestrašeni pobegnili sorodniki, prijatelji in občudovalci ter se niso vrnili. Obraz se mu je bil nenadoma spačil, ves drug je bil, prejšnjemu čisto nič podoben, kakor da je bila pustna krinka padla od njega. V poslednjem hipu se je grešna duša razgalila, kajti smrt ne pozna laži in hinavščine.

Tista zgodba je resnična. Kadar se tiho zapro duri za življenjem, izreče vest svojo pravično in neizprosno sodbo; in ta sodba je z različnimi črkami napisana na čelu, na licih in ustnih. Če bi hotel risati dušo in skrito misel človeka, bi ga risal spečega, rajši mrtvega. Poznal sem jih, ki so prestrašeni planili iz spanja, ko so začutili na čelu pogled izprašujočih, bedočih oči. Tako bi se prestrašil grešnik, ki bi nenadoma in nepripravljen ugledal sodnika pred seboj.

V smehljaju materinem je bilo kakor sladek počitek po dolgi dolgi poti, kakor bogato plačilo za ves strašni, do zadnjega hipa nepripoznani in nepoplačani trud, kakor tisočkratno povračilo za neizmerno trpljenje. Vsa blagost in čistost, ne-

oskrunjena od grenkih dni, od prečutih noči, od skrbi in bridkosti, se je razodevala na mrtvih ustnicah.

Videl sem malo v nemirni in dremotni svetlobi sveče. Papir je bil slab, čisto gladek, svinčnik pa je bil pretrd. Vendar se mi zdi še zdaj, da podoba ni bila čisto pogrešena ter da je odseval z nje vsaj žarek liste lepote, plemenitosti in otroške, verne zaupljivosti, ki sem jo gledal pred seboj bolj z ljubeznijo svojega srca, nego s svojimi razbolelimi očmi. Iz težkih senc, iz opojnega vzduha in izpod črnega, sajastega dima sveč se je svetil bel, smehljajoč obraz, kakor upanje in vera iz bridkosti.

Ko sem odpotoval na Dunaj, sem vzel podobo s seboj. Spravil sem jo med knjige in papirje ter je nisem videl dolga leta. Zgodilo pa se je nekoč, da sem bil do smrti truden popotništva, skrbi in samomučenja. Zakaj človek postane časih kakor pred ogledalom, premeri z enim samim pogledom svoje življenje, vse od prvih let pa do tistega zadnjega dne, ki je skrit tam daleč v prihodnosti; prebledé mu lica, srce mu zastane: »Kod si hodil, nesrečnež? Čemu še dalje skozi puščinjo?«

Tisto jutro sem iskal med knjigami in papirji, da bi našel podobo svoje matere, da bi se poslovil od edinega obraza, ki sem ga v tistem trenutku ljubil. Iskal sem dolgo. Papirji so bili prašni in zarumeneli, na nekaterih se je komaj še poznala

pisava. Pesmi so bile, nekatere še iz otroških let, in zgodbe, v katerih še ni bilo grenkobe poznejših.

Ko se mi je tresel v rokah oprášeni, zarumeneli papir, me je spreletel mraz od groze. Nekoč je bila tam materina podoba, zdaj je ni bilo več. Komaj da so se še poznale izgajene zabledele sence, komaj še da se je svetilo izza njih megleno in motno, kakor zastrta luč. Očital sem si v svojem srcu:

Daleč je njen grob, zapuščen od vseh, samotni in žalosten, kakor so grobovi neznanih popotnikov! Daleč je ona sama, pozabljena od nas, ki smo se bili brez vodnika in brez cilja razbegli po svetu kakor jata golobov, kadar plane mednje jastreb – smrt. Kakor njen grob in kakor ona sama; tuja in daljna je njena podoba mojim očem, ker je bila dolga leta tuja in daljna moji duši!

Stopil sem k oknu, da bi pogledal, ali je moč ljubezni in spomina velika dovolj, da bi iz senc in prahu priklicala zabledeli obraz. Z očesom nisem videl, komaj da sem z mislijo slutil zabrisane poteze, luči in sence, ki so se brezoblično prelivale druga v drugo. Poskušal sem, da bi odgrnil tisti sivi zastor; roka pa mi je bila okorna in plaha, obraz, ki sem ga priklical, mi je bil tuj; ni bilo na njem tistega smehljaja, ki je razodeval zadnjo tolažbo in slavno odrešenje, ni bilo plemenitosti, očiščene in utrjene v bridkosti. In ni bilo ljubezni,

ki bi govorila z menoj tiho in prijazno v tej grenki uri. —

Z dlanmi sem zakril oči; tedaj se je prikazala pred menoj tako čista in jasna, kakor sem jo videl pred davnimi leti. Le njene ustnice se nikoli v življenju niso tako smehljaje — zadnji, predsmrtni smehljaj je bil, ves blag in miren v poslednjem spoznanju.

»Kaj bi storil, otrok nespametni, kaj bi storil sebi in meni?«

Kakor da bi se v daljavi megle razmikale pred mladim solncem, pred novim življenjem: pokoj mi je segel v srce, malodušnost je izginila. Nikoli več nisem poskušal, da bi narisal na papir, kar je bilo vlišnjeno v najgloblji in najsvetejši globočini mojega srca. V vsakem človeku je skrita beseda, ki je ne more in ne sme izreči in ki bo napisana morda šele ob smrti uri na njegovih ustnicah. V vsakem človeku živi slika, ki je ne sme in ne more naslikati, če bi bil sam Leonardo, in ki bo naslikana šele na mrtvem obrazu njegovem.

Ne vem, kam sem ga bil spravil in kje je zdaj tisti papir. V mojem srcu je materina podoba — lepota in blagost, kakor je nikoli in nikjer nisem videl, in ki jo bodo živo ugledale šele moje umirajoče oči...

IVAN CANKAR.

IZ GLOBOČIN.

Gospod, dovoli sinovemu srcu,
izliv gorja iz globočin izliti!
Ti veš in jasno vidiš: Kakšno mater
izgubil sem v izgubi žalovati.
Najmanj življenje smrtno, kar je mati
otroku mogla iz ljubezni dati.

Moj živi tempelj, prva svečenica,
ime je Tvoje ona zašepetala
in večno luč je v njem prižgala ona;
vsak dan je v tempelj verna skrb jo gnala,
pogledat, če so še tako iskreni
od nje prižgani tajnostni plameni.

Gospod, še več! Tvoj križ, Tvoj sladki jarem,
ljubiti me je naučila ona.

O, kajkrat sem jo videl: S težkim križem,
priklonjena od vdanega poklona,
na Golgofo je šla pred mano:

»Moj sin, molčimo in trpimo vdano!«

Gospod, prerano si jo odpoklical.

O, vem, da leta bila so visoka,
in grenki dnevi trudnemu telesu,
korak slaboten kot korak otroka.

Ljubezen pa je bila vsak dan mlajša,
močnejša vsak dan, ah! in vsak dan slajša.

Ko solnce zemlji v nočni grob zatone,
v tolažbo zvezde zableste bogate,
a moje zvezde vse so pobledele,
odkar ne vidim več ljubezni zlate.
Se mnogo mater pride mimo mene,
a matere ni zame več nobene.

Gospod, odpusti! Delam ti krivico.
Oko hudobno biti mi ne more,
ko vidim, da si ti neskončno dober:
Sprejel si dušo v blažene prostore,
v obličje Tvoje gleda njeno lice.
Kaj niso naše matere svetnice?

SILVIN SARDENKO.

MATI – MRTVA.

Kako jasno je gorela nekdam mojega življenja
večna luč! —

O, da bi živela še ti — mati moja, ti, ki si mi
z ljubečo roko prilivala olje v mojega življenja
svetiljko! Kako skrbno si pazila nanjo! In ko si
videla, da mi pojema plamen — ti si ga spel
visoko razplamtila. Ob tvoji ljubezni se je vnemala
ljubezen v mojem srcu, ljubezen do vsega lepega,
vsega dobrega. Tvoja čista zlata duša je bila vir
neskaljene čistosti in svetosti moji duši...

O, moje srce je bilo tedaj čisto, kakor je čist
neomadeževan cvet lilije, kakor je čist solnčni

žarek. In mirna je bila moja duša kakor je mirna, tiha poezija mlačne, v mesečini se kopajoče noči.

A tudi ti si morala iti, tudi ti si me zapustila! —

Bila je zima. Lepo, a mrzlo popoldne je bilo, ko sem se bližal rojstni hiši.

Tam gori na hribu sem stopil iz smrekovega gozda, ki loči našo vas od sosednih vasi... Ves ta gozd je bil napolnjen in preprežen s tiho, otožno poezijo ostre zime. Vsi vršički so bili okrašeni z nežnim ivjem. Veje so se globoko pripogibale pod težo zmrzlega, malone oledenelega snega.

In moje srce je ječalo pod težo usode in moja duša je klonila v nemi boli. Obupavala je in plakala.

Ob robu gozda sem postal. Zagledal sem se tja dol v dolino.

Sredi bele zasnežene krajine so snivale vaške kočice. Na strehah je ležal sneg. Le gori ob slemenih se je tuintam črnila stara slama. Iz dveh, treh nizkih dimnikov se je vil sivkast dim — leno in počasi, kakor bi ga zeblo. Hitro se je izgubljal v belkasto niansiranem ozračju.

Rodna hiša je bila od te strani prva v vasi, Tudi iz njenega dimnika se je vil tenak, belkast dim...

Nekaj trenutkov sem nekako začudeno zrl v ta prozorni oblakec, v te vijugaste, nalahno se semtertja vijoče kolobarje... in dozdevalo se mi je, kakor bi se med temi vijugami pregibalo nekaj

skrivnostnega, nekaj čudovitega, česar še dosedaj nikdar nisem zapazil...

Nekje v vasi je z visokim tulečim glasom zalajal pes. Ob kraju gozda je iz majhnega grmičevja skočil zajec ter strahopetno hitel v gozd. Z veje je zdrknila kepa snega... In spet je legel mir nad gozd in nad krajino... mir smrti in tihota grobišča...

Tam doli se je prikazala na pragu moje domače hiše črnooblečena ženska postava. Za hip je postala na pragu — huknila je v roke in je spet izginila v vežo...

Pomislil sem, kako je pač z materjo.

Oče mi je pisal, naj pridem nemudoma domov, ker mi je mati zbolela. Takoj, ko sem dobil pismo, sem se odpravil na pot...

V hrepenenju, da bi jo kmalu videl in tresoč se od strahu, da je nemara njena bolezen nevarnejša, kakor mi je oče poročal, sem stopal z naglimi koraki v dolino.

Pod čevlji mi je škripal in stokal zmrzli sneg.

Stopil sem na široko dvorišče. Izza ogla hlevov mi je prihitel nasproti Jazon. Zalajal je nad menoj. Poklical sem ga po imenu in takoj je začel z repom mahati. Ves vesel je začel skakati krog mene. Spenjal se je po meni in lovil me je za roko.

Sestra me je menda zagledala skozi okno. Nemara jo je opozorilo lajanje psa name. Do sredi dvorišča mi je prišla naproti.

Njen sicer cvetoči obraz je bil bled in nekoliko prepal. Oči je imela krvave — od prečutih noči, sem pomislil.

A ko me je pogledala, sem videl blesteti v njih solze. To me je prestrašilo ...

»Dolgo hodiš!«

»Kako? — Ni bilo prej mogoče. Pismo sem dobil šele včeraj.«

»Moj Bog — in kako radi bi te bili še videli!«

»Kaj praviš — kaj...? Ali me več...«

Postal sem, prijel sem sestro za roko. In zroč ji v obraz — oči je povesila — sem vprašal z drhtečim glasom:

»Torej so že...?«

Nisem izpregovoril. Sestra je zaplakala.

»Moj Bog — moj usmiljeni Bog!«

Izpustil sem sestrično roko ter se prijel za glavo ...

Dvorišče s snegom se je gugalo pred menoj. Opotekal sem se in kakor pijan sem taval za sestro proli hiši.

. . .

Mrtva mati je ležala v zadnji sobi.

Kakor v sanjah sem vslopil. — Okna so bila zagnjena. Sveče so visoko plamenele. Njih trepetajoči soj se mi je dozdeval krvav in strašen ...

Privzdignil sem tenki pajčolan ter se zagledal v blede lice materino. Vse one plemenite, one nežne poteze — le krog ustn sem zapazil neko

novo črto, ki je poprej nikdar nisem videl in poznal. Nekaj bolestrnega je bilo v tej črti...

Dolgo sem stal nem ob odru.

Kaj sem mislil, ne vem. Spominjam se le, da mi je nekaj rezalo srce, kakor bi ga polagoma mesaril neusmiljen, moje bolesti se radujoč krvnik.

Plakal nisem; nisem imel solz za tako strršno bolest...

Sveče so enakomerno plamenele... V ozadju sobe so stare vaške ženice škrebemale s svojimi debelimi molki. Molile so nekako pridušeno glasno. Zdaj in zdaj je ta ali ona zaspano vzdihnila...

Poljubil sem mrzle materine ustnice z dolgim poljubom, poljubil sem ji zaklopljene oči. In spet sem zgrnil pajčolan čez voščeni obraz.

Za hip sem se naslonil ob zid, kakor bi si izbiral novih moči. Potem pa sem taval iz sobe.

Tam ob zadnjem oknu je stala sestra ter si otirala zardele oči z belim robcem. Videl sem jo nekako nejasno — bilo mi je, kakor da je ovito vse z neko le slabo prozorno meglo...

Šel sem v sprednjo sobo. Bilo je mirno v njej in tiho in svečano, kakor bi tudi tukaj kdo umiral, umiral osamljen in zapuščen od vsega sveta.

Le kanarček je nemirno skakljal v kletki ob oknu. In na steni je počasi tiktakala velika ura.

Oče je sedel v starem, že zelo obrabljenem naslanjaču. Z rokami si je zakrival oči. Ob mojem vstopu se niti zgenil ni.

»Oče!«

Trudno je dvignil glavo. Ko sem mu pogledal v obraz, sem se skoro prestrašil. Dozdeval se mi je za kakih deset let starejši, nego je bil jeseni, ko sem odhajal od doma.

»Ti si!«

Njegov glas je bil brezzvočen. — Starec se je potrudil, da bi se nasmehnil. A ta trud se mu je ponesrečil.

»Prišel sem — oče!«

Podal mi je desnico. Bila je mrzla in tresla se je v moji.

»Prišel si... a prepozno! — Mati je mrtva!«

»Mrtva... mrtva!«

Zgrudil sem se ob naslanjaču na kolena.

Zaplakal sem. One solze, ki mi niso mogle iz srca tam ob mrtvaškem odru, so privrele sedaj z neznano močjo na dan. Plakal sem in ihtel kakor dele.

Oče mi je s tresočo se roko gladil črne kodre. Jaz pa sem pomišljal: In ona — mati moja — mi jih ne bo gladila nikdar več...

In plakal sem neutolažljivo...

• • •

Drugega popoldne smo jo pokopali.

Ozek in tesen je bil grob, ki so položili vanj to veliko materino srce in njega neizmerno ljubezen. A bil je globok ta grob — globok! —

Ostali smo sami. Oče se je res vidno postaral. Bil je popolnoma potr in bolan. Sam je bil najbolj potreben tolažbe, zato je meni ni mogel dati...

Sicer pa je mene klicala dolžnost. Dva dni pozneje sem zapustil rojstni dom. Oče mi je dal svoj blagoslov na pot, sestra me je spremljala s svojimi mislimi in — molitvami...

Šel sem in v srcu sem čutil prvič v življenju neko grozno, morečo praznoto. Življenje se mi je dozdevalo širna, pušta planjava. In jaz sem tuj potnik blodil po tej ravní — in nisem imel več zvezde vodnice, za katero bi ravnal svoj korak. Otemnela je luč, ki mi je dosedaj svetila na življenja potih — ljubezen materina.

Noč se je zgrnila krog mene — in jaz sem zašel s prave poti ter sem zablodil na krive poti.

Zagrabil me je življenja besneči vrtinec...

O, ti mati moja — če me je tvoj duh gledal z nebes višin...!

KSAVER MESKO.

BILA SI SOLNCE...

Bila si solnce in nisem te videl,
da bi rekel v temi: svetloba.

Zdaj te vidim. Iz groba
poganjajo misli in se vežejo
v žareč, žgoč obroč krog srca
in vanj režejo

besedo, eno samo besedo:

Mati.

JOŽA LOVRENCIČ.

NA MATERINEM GROBU.

Sanjaj, mati, sanjaj mir in srečo,
blaženstvo, ki onkraj groba cvete,
svetlo večnost, v dalje zvezd blestečo —
sanjaj, mati, misli jasne, svetel

Jaz sem klical za teboj spomine,
nem sem plakal svoje težke čase,
duh nemiren, tih, zamaknjen vase,
je za tabo plah strmel v praznine ...

Kje si, mati? Kje je skrbna roka,
ki nam bele je kazala ceste —
Polne upe, vzore jasne, zveste
in morjé ljubezni za otroka?

V siromaštvu smo se v svet ločili,
delali smo, v solzah krvaveli,
svetli cilji so nam pobledeli,
polni upi se v solzah izlili ...

Znoj in solza — delo in lepota —
srečna mati, prosta si te srečel!
Jaz pa romam svoja težka pota,
misli mislim bisere roseče ...

ORISA KORITNIK.

NJEN GROB.

Jeseni smo pokopali mater. Več ne vem, ali je bil jasen dan ali meglen ali če je deževalo. Šel sem za pogrebci kakor v sanjah, in še zdaj se mi zdi, da so bile sanje vse, kar se je takrat godilo; in da je bilo morda v resnici čisto drugače, nego se spominjam. Prišli smo na pokopališče, da nisem vedel kako in kdaj, nato smo stali kraj globoke črne jame, iz ilovnate prsti izkopane. Pevci so zapeli; kakor iz daljave sem slišal zamolkle moške glasove, besed nisem razumel. Na debelih vrveh so spuščali rakev v jamo; oboje, rakev in jama, se mi je zdelo preveliko in prečrno za mojo mater, ki je bila drobna kakor otrok. Ko je župnik odmolil — ali pa morda že prej, ne vem več —, so vsi krog mene pobirali rumeno prst ter jo metali na rakev; tudi jaz sem se sklonil, da bi pobral pest prsti kakor vsi drugi; ali skoraj mi je izpodrsnilo, da bi bil padel na kolena; nekdo me je zadaj prijel pod pazduho. Nato so si pogrebci slekli črne suknje, zgrabili so za lopate in metali v jamo prst v težkih, velikih kopicah: spočetka je zamolklo bobnelo; kmalu je bobnenje polihnilo, slišal sem le še pritajeno vzdihovanje in ihtenje. Jama je bila polna, grmadila se je gomila, zmerom širša in višja, ogromna, pretežka za mojo mater.

Kako smo šli s pokopališča, tudi več ne vem. Nenadoma smo sedeli v krčmi in smo pili; nekateri so bili žalostni, nekateri veseli; jaz sem jih gledal in sem jih komaj poznal, moje misli so bile kakor mrtve, v črno jamo zakopane.

Teden dni pozneje sem se odpeljal v tujino.

Ves tisti teden nisem stopil na pokopališče; prišel sem do vrat, pa sem se vrnil. Kakor strah je bilo v meni — kakor tisti strah, ki obide vernega človeka, preden stopi v samočno svetišče, pred Boga, sodnika svojega. Malodušen sem bil in slab, nisem si upal, da bi odprl vrata v blagoslovljeni hram, kjer je pod težko gomilo spala svetnica-mučenica.

Pet let sem ostal v tujini. Čez pet let sem se napotil, da bi molil ob njenem grobu. Odprl sem vrata in sem šel do srede pokopališča, do križa. Tam sem se ozrl prestrašen. Tuj kraj je bil krog mene, kakor da ga še nikoli nisem videl. Križi, križci, beli in črni kamni, ob zidu vrbe in ciprese, gole, zelene, cvetoče gomile, peščene steze, — vse mi je bilo tuje. Groza mi je segala v srce; gledal sem na levo, na desno — od nikoder ni bilo glasu, da bi me poklical, pozdravil. Jaz pa sem mislil, kadar mi je bilo hudo v tujini:

»Pridem do vrat in takrat bom slišal njen glas: Kod si hodil, da te ni bilo tako dolgo? Čakala sem te in nisem mogla spati, celih pet samotnih let!... Pa bi šel naravnost do njenega groba

in bi pritisnil lice na rosno travo, da bi slišal natančno njen mehki glas in da bi občutil topli dih iz njenih ust. Pripovedovala bi si lepe zgodbe, polne upanja in daljne sreče, kakor vselej, kadar sva bila čisto sama; in bila bi sestra in brat, obadva otroka, obadva bi imela oči uprte proti vzhodu, da bi ugledala tisto nebeško zarjo, ki je bila njenemu in mojemu trpljenju od Boga obljubljena...«

Tako sem mislil.

Glasi od nikoder. Pokliči me, o mati, samo zašepeti, zavzdihni pod gomilo, pa te bom slišal.

Hodil sem med križi, kamni in gomilami, vsi grobovi so mi bili tuji, mrtvi, nobeden me ni pozdravil. Šel sem h grobarju, da bi ga vprašal. Tisti grobar, ki je kopal jamo za mojo mater ter jo izkopal pregloboko, je bil že zdavnaj mrtev. Na pol gluhi starec, ki sem ga izpraševal, je z zaspanimi očmi ogledoval mojo suknjo, povedal pa ni ničesar. Nato sem šel k cerkovniku.

»Povejte mi, kje je materin grob? Saj ste bili s pogrebom, še krono sem Vam dal!«

Cerkovnik je pomislil.

»Rekel bi, da je v levem kotu... če ni morda v desnem... star sem...«

Kam bi se napotil, koga bi vprašal?

V krčmi je sedelo mnogo znancev; po obrazih se mi je zdelo, da sem jih videl pred petimi leti, da so bili morda celo pogrebci.

»Kje je grob, ki ga iščem?«

»Toliko je pogrebov zadnje čase, ljudje pomirajo kakor ob kugi... kdo bi štel grobove, kdo se jih spominjal?«

Vrnil sem se na pokopališče, da bi iskal s treznim očesom, z mirnim razumom.

Treba je iskati med samotnimi grobovi, med listimi, ki se jih dolga leta ni doteknila zvesta roka. Bog se usmili, koliko samotnih grobov! Polovica pokopališča same puste gomile, brez spomina, brez križa in kamna. Še križi so poškodovani, kamni stojé pošev, besede so zabledele. Kaj je bilo napisano na tem križu, ki leži izrvan in zarjavel na gomili? »Svoji nepozabljeni, na vekomaj ljubljenej materi...« Gomilo je bil porastel visok plevel, križ leži v njem — kod hodiš ti, zvesti sin? Saj je šele pet kratkih let, ko si postavil ta bronasti križ, napisal nanj te goreče besede, prilival potočnicam s solzami, z uporno kletvijo sodil pravičnega Boga! O ljubezen, postala si beseda! Ko si stopila na jezik, te v srcu ni bilo več! Solza kane iz očesa, razpuhti se v prahu, vzdih dahne iz ust, izgubi se v vetru. Izrujte križe, prevrnite kamne, gomile izgladite! Križi, kamni in gomile so mrtve besede, govore jezik, ki ga nihče več ne razume...

Ko sem šel s pokopališča, me je zeblo in noge so mi bile težke. Kakor gre iz cerkve grešnik, ki občuti, da Bog ni slišal njegove molitve; s sklo-

njeno glavo, s pogledom v tla uprtim. Še tisti večer sem se vrnil v tujino.

Zgodi se, da se človek nenadoma zave samega sebe in svojega življenja; kakor da bi planil iz sanj — pomane si oči, ozre se plah ter spozna, da je vse, vse, vse zgrešeno, zapravljeno, izgubljeno, vse, kar je mislil, delal in živel. Tako se je meni zgodilo, ko sem se neblagoslovljen vrnil v tujino.

Neživ živeti — ali bi ne bila skrunitev Boga, ki je življenje? Zaklenil sem se v izbo, zagrnil sem okno. V mojih žilah je tekla kri, moje oči so gledale, moji možgani so mislili, v srcu mojem pa je bila smrt.

Takrat, ko sem vzdignil nogo, da bi stopil v noč, se je roka doteknila moje rame; čisto narahlo, komaj da sem jo čutil. Nisem je videl, ali spoznal sem jo takoj; sladka in topla je ležala drobna materina roka na moji rami. V tistem trenutku, v enem samem, sem premeril pot, dolgo sedem dni hoda. Odprl sem železna vrata pokopališča, šel sem naravnost do križa, nato po peščenih stezi na levo, med tiste samotne, z visokim plevelom porasle gomile. Druga je bila drugi enaka, toda nič nisem ugibal, nič se nisem motil; s slepimi očmi bi bil našel materin grob, zakaj ona sama me je vodila. Tam, ob samotnem domu njenem, sem klečal pred njo, prosil sem jo tolažbe in blagoslova.

Zdaj hodim na to svojo sveto božjo pot, kadar mi je težko pri srcu. Tudi nocoj, o mati, ob tej uri, ko so se vse noči razgrnile nad menoj, prihajam k tebi: daj mi tolažbe in svoj blagoslov, da mi kmalu zasije lista nebeška zarja, ki sva jo upala v trpljenju!

IVAN CANKAR.

PRI MATERI.

— — — — —
Kakor list sem bil, plavajoč sredi široke, de-roče reke, list brez moči in odporne volje, ki ne ve, ne kod ne kam.

Pa sem si rekel kakor otrok v najhujšem trpljenju:

»K tebi pojdem, ki si me ljubila kakor nihče na svetu, ki se nisi nikoli ne za hip igrala z mojim srcem, ki me je tvoje srce z isto ljubeznijo objemalo v sreče in nesreče dneh — k tebi, mati moja. Na tvoj grob, o mati!«

Počasi sem stopal med grobovi, da sem dospel do groba materinega.

Vitek trn se je vil okoli preprostega križa. Tvojega življenja podoba, o mati: križ in trnje, trpljenje vse tvoje življenje. Na vrhu je gorela rdeča roža: simbol tvojega srca, o mati, ki je gorelo in krvavelo vse življenje v ljubezni in bolesti.

Dolgo sem stal ob grobu, da sem začutil utrujenost. Tedaj sem sedel na nizki grič, ki spi

pod njim njena utrujena ljubezen; sklonil sem glavo, naslonil jo v obe roki.

In sem mislil na njeno ljubezen, vir, ki se ne bi izsušil v tisočletnem trpljenju, darovanju in žrtvovanju. Mislil, kako slabotno, skopo in malomarno sem ji vračal vso to ljubezen, vso dobroto. Kako naj popravim ta svoj veliki, preveliki greh, o mati? Ga li izperem in izbrišem vsaj pičico, če poklekнем na tvoj grob in ga pomočim s solzami trpljenja in kesanja? Opuščáš, o mati, ko vidiš, kako zdaj trpi tvoj sin? Kako slabo sem ti vračal tvojo ljubezen, o mati! Bi li odpustila vso mojo nekdanjo hladnost in površnost, ako bi se zbudila zdaj, oživela, vstala, in bi ti potožil vse gorje, odkril ti svoje srce, s tisoč puščicami prebodeno? Ali bi, o mati, mati...?

Toda ne, ne, mati, le spi mirno in pokojno! Ne želim, da bi še živela. Ne, srečna, o mati, da si mrtva. Sicer bi letelo zdaj kamenje tudi vate. A kako bi moglo nositi te udarce tvoje srce? Ko bi jih čula le ti, vem, vse bi pretrpela. Ker pa zadevajo tvojega otroka — kako bi jih pretrpela, o mati moja? —

V mraku sem se poslovil.

Od odprtega groba, kamor so bili pred leti pogrebci pravkar spustili krsto z mrtvo materjo, sem odhajal lažje nego danes.

Za slovo sem vzел s seboj rdečo rožo.

Ko sem se drugo jutro po kratkem, mučnem
snu prebudil in pogledal po sobi, sem videl, da
so rdeči listi cveta razsuti po mizi.

Tako se je razsulo tvoje goreče srce, o mati,
v ljubezni in žrtvovanju za nas otroke. Kako bi
naj potem še živela?

Kdorkoli si, kjerkoli si, ki bereš to, ali ljubiš
svojo mater? Ljubi jo, dovolj je ljubil ne boš nikoli.

KSAVER MESKO.

MATERI.

Mirno narava jesenska počiva,
koder le blodim, nikjer žive duše,
megla le siva vse polje pokriva,
blafna so pota in mokre so ruše.

Tukaj hodila si, mamica mila,
po teh potih, ozarah in njivah,
tukaj trpela, kopala in plela
rano, v noč pozno, svetnica, si živa.

Ko šla domov si vsa trudna od dela,
da bi ne bilo te strah na stezicah,
pa tja v brezzvezdno temo si zapela
in — onemela kot plaha sinica.

Oče doma, pet otrok te še čaka;
kravo pomolzeš, večerjo pripraviš,
— bila odveč beseda bi vsaka —
tiho prekrižaš nas, v posteljo spraviš.

V sanjah polnočnih se k mizi obrnem,
luči svetloba v oči mi je pala:
z roko drhtečo, vso zbodeno s trnjem,
še si otrokom perilo šivala...

Kje so že časi trpljenja in bedel
misli moreče so vse odbežale; —
mamica ljuba: po! zadnja iz srede
te naše peljala je gori na Žale.

Pod križem kamnitim z očetom počivaš
ti dobra, ti sladka, ti draga, ti mila,
ni te strah teme neskončne, ti snivaš,
v tihem naročju te čuva gomila.

RADIVOJ PETERLIN-PETRUSKA.

MATERI.

I.

Naj tudi jaz ti spletem kito,
ki venča toliko gomil,
ne iz jesenskih rož povito,
iz gorkih, mati, le čutil.

Čeprav je tebi posvečena
na dan vseh mrtvih pesem ta,
v imenu vendar je zložena
sirotnih vseh otrok sveta.

Spomin na mater pokopano,
komu ni drag, komu ni svet?
Umrje mati vsem prerano,
naj tudi sto dožije let.

Preromaj svet, spoznavaj srca,
v nikomer in nikjer, nikdar
ljubezen taka se ne zrca,
kot sije v njej ta čisti žar.

Zato srce je plemenilo
nikdar ne zabi in nikjer.
Zato i jaz ti spletem kito,
umrla mati, ta večer.

Iz čustev kito? Kaj naj pojem?
Naj mislim li naprej, nazaj?
O srcu tvojem ali svojem,
o mirnem ali tožnem — kaj?

Očesa mokre bi utrinke
zaman na grob usipal jaz,
in glas ubrane žalostinke
razložil bi še bolj obraz.

Ljubezen ti zatrijam nežno,
ki zate jo še zdaj gojim,
srce posvečam ti hvaležno
in čustva vsa in misli — ž njim.

II.

Zalostinko zvon mrličem poje,
davne smrti me spominja tvoje,
moja mati.

Ali naj vzdihujem ali molim,
da srcé si žalostno utolim,
mila mati?

Ali naj ti razsvetlim gomilo,
nanjo cvetja položim obilo,
ljuba mati?

Oh, vse cvetje zate nima duha,
in za tožbe moje vse si gluha,
draga mati.

In svečava vrhu groba bleda
ne odpre ti vekomaj pogleda,
sladka mati.

Ti ležiš brez diha in brez čula.
Božja dekla, smrt, kako je kruta,
tiha mati!

Vse je nično, naj storim karkoli,
le molitev mi duha utoli,
zlaša mati.

Smrtni angel, ki te je poljubil,
ni takrat življenja sam izgubil,
rajna mati.

On v posodi zlati danes nosi
do nebes, kar moja duša prosi
zate, mati.

Bog, ki vsako delo plača verno,
plačaj ti ljubezen neizmerno,
blaga mati.

Ondi večno srečo ti prisodi,
ki zaman si je iskala todi,
uboga mati!

ANTON MEDVED.

KAZALO.

Psaln / Ivan Pregelj	5
Naše najvišje / Ivan Pregelj	6
Mati / Marija Kmetlova	8

Trpljenje in junaštvo.

Pesem žene / Vital Vodušek	13
Mati govori / Ivan Albreht	14
O, mati, zdaj vem... / Ivan Cankar	15
Mati v bolesi / Ksaver Meško	19
Trpljenje in junaštvo slovenske žene / Lea Fatur	21
Pesem moje matere / Silvester Škerl	26
Mati Kastelka (odlomek) / Vladimir Levstik	27
Grob v tujini / Alojzij Gradnik	37
Mati / Cvetko Golar	38
Mati / Silvin Sardenko	39
Mati in sin / Ivan Albreht	40

Žrtev ljubezni.

Mati / Tone Seliškar	43
Žena / Janko Glaser	44
Skodelica kave / Ivan Cankar	45
Vem / Stefan Tonkli	49
Na pragu / Fran S. Finžgar	50
To je tako / Oton Župančič	57
Na predvečer... / Ivan Cankar	58
Za sina (odlomek) / Ivan Cankar	62
Doma / Alojzij Gradnik	69
Mati in sin / Fran S. Finžgar	70
Besede umirajočega dijaka / Alojzij Gradnik	80
Tuja učenost (odlomek) / Ivan Cankar	80

Vzdržal je... / Fran S. Finžgar	84
Spomin / Marija Kmetova	90
Mašerina molitev / Leopold Turšič	93
Poslednja cesta / Karlo Kocjančič	94
Mašer čaka / Srečko Kosovel	94
Vrnitev / Silvin Sardenko	95
Nezakonska mašer / Francé Prešeren	96

Večnim spominom.

Spomin / Cvetko Golar	99
Njena podoba / Ivan Cankar	101
Iz globočin / Silvin Sardenko	106
Mašer — mrtva / Ksaver Meško	107
Bila si solnce... / Joža Lovrenčič	113
Na mašerinem grobu / Griša Koritnik	114
Njen grob / Ivan Cankar	115
Pri mašeri / Ksaver Meško	120
Mašeri / Radivoj Peterlin-Petruška	122
Mašeri I. II. / Anžon Medved	123

(Ponašis za pričujočo zbirko dovolili posamezni avtorji.)